

Sanna Kukkonen

**VUOROVAIKUTUS
AUTISMIKUNTOUTUKSESSA**
Perehdytysmateriaalin kehittäminen

Opinnäytetyö

Sosionomi AMK

Sosionomin koulutusohjelma

2020

**Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu**

Tutkintonimike	Sosionomi (AMK)
Tekijä/Tekijät	Sanna Kukkonen
Työn nimi	Vuorovaikutus autismikuntoutuksessa Perehdytysmateriaalin kehittäminen
Toimeksiantaja	Savas-Säätiö sr
Vuosi	maaliskuu, 2021
Sivut	41 sivua, liitteitä 4 sivua
Työn ohjaaja(t)	Eija Karjalainen

TIIVISTELMÄ

Sosiaalipalvelujen asiakkaalla on oikeus tulla kuulluksi ja hänen mielipiteitään täytyy kuunnella hänen palveluitansa suunnitellessa. Autismikirjon asiakkailla on monella oma yksilöllinen tapa kommunikoida. On tärkeää, että autismikuntoutuksen ammattilainen pystyy muokkaamaan omaa kommunikaatiotapaansa ja vuorovaikutustaan, jotta asiakkaan kohtaaminen häntä ymmärrettävällä tavalla mahdollistuu.

Tutkimuksellisessa kehittämistyössä tavoitteena oli valmistaa autismikuntoutuksen toimintakeskukselle perehdytysmateriaali autismikirjon asiakkaan kohtaamisesta ja vuorovaikutuksen erityispiirteistä. Kehittämistyön tuotos on sähköinen perehdytysmateriaali, joka voidaan tarvittaessa esittää sähköisesti tai tulostaa paperiversioksi.

Perehdytysmateriaalin sisällön teemat selvitettiin opinnäytetyössä teemahaastattelulla keväällä 2020. Ryhmäteemahaastattelu toteutettiin toimintakeskuksen työntekijöille. Tavoitteena oli selvittää, miten uuden työntekijän perehdytys tällä hetkellä toteutuu ja mitkä ovat ne vuorovaikutuksen haasteet, joita uusi työntekijä työssään kohtaa uutta työtä aloittaessaan. Haastattelu purettiin litte-roimalla ja tulokset teemoteltiin. Teemottelun ja osallistuvan havainnoin pohjalta luotiin perehdytysmateriaali sisältö kesällä ja syksyllä 2020. Materiaali kehitettiin syklisen mallin mukaan. Sykliä välissä kysyttiin palautetta tilaajaorganisaation työntekijöiltä, joka ohjasi kehitystyötä seuraavassa syklissä.

Perehdytysmateriaali tulee olemaan osa uuden työntekijän perehdytysprosessia. Materiaalia voidaan käyttää myös organisaation sisällä työntekijän siirtyessä toimintakeskuksen sisällä tehtävästä toiseen. Tutkimuksellisen kehittämistyön tarkoituksena on tukea puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiomenetelmiä käyttävien asiakkaiden kohtaamista ja ohjaajien oman työn sisäistämistä uudessa tehtävässä. Organisaation näkökulmasta oikeasisältöinen perehdyttäminen takaa organisaation laadukkaiden palvelujen tuottamisen.

Asiasanat: vuorovaikutus, autismikirjon häiriöt, työhön perehdyttäminen

Degree	Bachelor of Social Services
Author (authors)	Sanna Kukkonen
Thesis title	Interaction in autism rehabilitation Development of work orientation material
Commissioned by	Savas-Säätiö sr
Time	March, 2021
Pages	41 pages, 4 pages of appendices
Supervisor	Eija Karjalainen

ABSTRACT

Every person has the right to be met and heard. Autistic people communicates speech through the supportive and compensatory methods of communication. As a social professional, part of the author's professionalism is confronting and communicating by pictures or signs. The objective of this practice-based thesis was to develop an orientation manual for interaction in autism rehabilitation.

Current orientation practices and challenging interactions are cleared up with a themed interview. The themed interview was conducted as a group interview for the employees of the activity centre. Three themes were found in the interview, according to which the orientation manual was developed. As a method for development work, a cyclic development model was used. In between cycles, feedback was received from workers at the activity centre.

The content of the orientation material included four themes: the professional interaction of the instructor, the working methods of rehabilitation of communication, the basic use of communication software in the activity centre, and communication profiles for clients. The work induction material will be part of the orientation process for a new employee. The material can also be used within the organization as an employee moves from one task to another within the activity centre.

The research thesis was interesting, and the feedback from the commissioner implicates that the manual is functional and easy to use entity. The commissioner particularly thinks that the pages handling the counsellor's own communication and the customers' personal communication were successful.

Keywords: interaction, autism spectrum disorders, work orientation

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	TOIMEKSIANTAJAN KUVAUS.....	7
3	TYÖHÖN PEREHDYTTÄMINEN.....	8
4	KEHITYSVAMMAISTEN PÄIVÄTOIMINTA.....	9
5	AUTISMIKIRJON HENKILÖ ASIAKKAANA.....	10
5.1	Autismikirjo diagnoosina	10
5.2	Autismikirjon oirekuva	11
5.3	Kognitiivinen kehitys autismikirjon häiriössä	12
6	AUTISMIKUNTOUTUS	14
6.1	Strukturointi ja sosiaalisten tilanteiden kuntoutus	15
6.2	Tunnetaitojen kuntoutus.....	16
6.3	Sosiaalisen vuorovaikutuksen kuntoutus	17
7	VUOROVAIKUTUS JA KOMMUNIKOINTI	17
7.1	Sosiaalinen vuorovaikutus	17
7.2	Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikaatiomenetelmät.....	18
7.3	Autismikirjon henkilön kommunikointi	20
8	OPINNÄYTETYÖN TEHTÄVÄT JA TAVOITTEET	22
8.1	Tutkimuskysymykset.....	22
8.2	Kehittämisen teoreettinen viitekehys	22
9	LÄHTÖTILANNE KOMMUNIKAATIOON PEREHDYTTÄMISESSÄ.....	23
9.1	Teemahaastattelu	23
9.2	Osallistuva havainnointi	24
9.3	Aineiston käsittely ja analyysi	24
10	TULOKSET	26
10.1	Koetut ongelmat kommunikaatioon perehdytyksessä.....	26
10.2	Parannusehdotukset perehdyttämiseen	27
11	JOHTOPÄÄTÖKSET JA KEHITTÄMINEN	28

11.1	Materiaalin sisällön kehittäminen	28
11.2	Materiaalin testaus ja palaute	32
11.3	Materiaalin tekninen toteutus	32
11.4	Materiaalin viimeistely	33
12	PROSESSIN POHDINTA	34
12.1	Eettisyys ja luotettavuus	35
12.2	Työn hyödynnettävyys toimeksiantajalle.....	36
12.3	Oma ammatillinen kasvu ja jatkokehittämisehdotukset	36

LIITTEET

1. Tutkimuslupa
2. Teemahaastattelun runko
3. Tutkimuksen syklinen etenemismalli

1 JOHDANTO

Kommunikaatio ja viestintä on kaiken sosiaalisen kanssakäymisen perusta. Yleissopimus vammaisten ihmisten oikeuksista (2016) nostaa esille tasa-arvoisen ja yhdenvertaisen kommunikoinnin ja tiedonsaannin mahdollisuuden kaikille. Jokaisella henkilöllä on oikeus kieleen, kommunikaatioon ja sitä kautta mielipiteeseen ja tiedonsaantiin. Kommunikaatiotapa saa olla yksilöllinen, henkilölle sopiva tapa ilmaista itseään.

Sosiaalialan ammattilainen kohtaa hyvin eri tavalla kommunikoivia ihmisiä, jolloin osa ammattitaitoa on myös oman kommunikaation mukauttaminen. Jokainen kohtaaminen on aina arvokas ja merkityksellinen riippumatta siitä, millä kielellä tai kommunikaatiomenetelmällä asiakas kommunikoi.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeudesta (2000) antaa jokaisella sosiaalihuollon asiakkaalla itsemääräämisoikeuden häntä koskevissa asioissa. Asiakkaalla on oikeus vaikuttaa hänelle annettavien palvelujen suunnitteluun ja hänen etuaan on ajateltava. Meillä sosiaalialan ammattilaisilla on velvollisuus kuunnella asiakkaan mielipiteitä ja toiveita häntä koskevissa asioissa. Ammattilaisten on annettava tieto asiakkaalle siten, että hän ymmärtää asian sisällön ja sen merkityksen.

Työhön perehdyttäminen valmentaa uutta työntekijää kohtaamaan asiakkaat ja hoitamaan työnsä organisaation toimintamallien mukaisesti. On merkityksellistä, että uusi työntekijä saa perehdytyksessä avaimet myös eri tavoin kommunikoivien asiakkaiden kohtaamiseen. Kun perehdytys on toimivaa, myös organisaatio pystyy tuottamaan työntekijöiden vaihtuessakin laadukasta palvelua, joka ottaa asiakkaan huomioon yksilönä.

Tässä opinnäytetyössä tein kehittämistyönä ensitietopakettin autismikirjon asiakkaiden vuorovaikutuksesta ja kommunikoinnista. Materiaali toimii kehitysvammaisten autismikirjon asiakkaiden päivätoiminnan uuden työntekijän pe-

rehdytysmateriaalina. Materiaalin sisältö määrittyi työyhteisön teemahaastattelusta nousseista seikoista. Materiaali työstettiin päivittäiseen käyttöön sopivaksi sekä helposti muokattavaksi.

Työelämän yhteistyökumppani kehittämistyössä oli Savas-Säätiö sr ja heidän päivätoimintakeskuksensa. Materiaalista tuli osa päivätoimintakeskuksen perehdytysprosessia, kun perehdytetään uutta työntekijää työhön tai kun vanha työntekijä siirtyy toimimaan uuden asiakkaan tai asiakasryhmän kanssa.

2 TOIMEKSIANTAJAN KUVAUS

Savas-Säätiö on perustettu vuonna 1989. Säätiön tarkoituksena on tuottaa asumisen ja päivätoiminnan palveluja kehitysvammaisille, autismikirjon henkilöille sekä mielenterveyskuntoutujille Savon alueella. Säätiö haluaa olla myös kehittämässä asiakkaiden palveluita ja ammattilaisten osaamista, jotta tasa-arvoisuus toteutuisi asiakkaan elämässä entistä paremmin. (Savas-Säätiö 2019b, 3.)

Mikkelissä toimiva Katajamäen toimintakeskus on yksi kuudesta Savaksen toimintakeskuksesta. Katajamäen toimintakeskuksen toiminta on suunnattu autismikirjon henkilöille. Toimintakeskuksen toiminnan tavoite on tukea asiakkaan omaa osaamista ja vahvistaa yksilöllistä toimintakykyä sekä omatoimisuutta. (Savas-Säätiö 2020.) Katajamäen toiminta pyrkii yksilöllisesti kuntouttamaan asiakkaan arjen taitoja sekä edistämään hänen osallisuuttaan yhteiskunnassa. Keskeisinä arvoina toiminnassa ovat itsemääräämisoikeus ja osallisuus. (Savas-Säätiö 2019a, 2.)

Toimintakeskus jakautuu kahteen kerrokseen. Alakerrassa toiminta on sekä pienryhmätoimintaa että yksilöllistä toimintaa, jossa ohjaajalla on päivän aikana ohjattavana 1–4 asiakasta. Yläkerrassa on pääasiallisesti yksilöllistä päivätoimintaa, jossa asiakkailla on oma ohjaaja, jonka kanssa strukturoitu toiminta etenee yksilöllisesti. (Heikkinen, 2020.)

3 TYÖHÖN PEREHDYTTÄMINEN

Työsopimuslaissa (2001) työnantajan yleisenä velvollisuutena pidetään työntekijän perehdyttämistä työtehtäviin ja -menetelmiin, jotta työntekijä voi niistä työssään suoriutua. Työturvallisuuslaissa (2002) velvoitetaan myös työnantaja perehdyttämään työntekijä työhön, työn olosuhteisiin sekä työmenetelmiin, jotta työ olisi turvallista toteuttaa.

Perehdyttämisen tavoitteena on saada työntekijä mahdollisimman hyvin säistämään tulevat työtehtävät. Hyvin suunniteltu ja toteutettu perehdytys sekä sitouttaa työntekijän tulevaan työhönsä että opettaa hänet tekemään uusia työtehtäviään. Tällöin työntekijä pystyy työskentelemään työpaikan toimintamallien ja laatuvaatimusten mukaisesti. Parhaimmillaan perehdytys on kaikille sen osapuolille vuorovaikutteinen tilanne, jossa yhteisenä tavoitteena molemmilla osapuolilla on kehittää ja olla kehittyjä. (Hietala ym. 2017, 162–167; Eklund 2018, 31–39.)

Mikkolan (2019, 18) tutkimuksen mukaan merkityksellistä ei ole vain tiedon välittäminen työntekijälle, vaan myös uuden työntekijän ammattitaidon selvittäminen perehdytysprosessin aikana. Perehdytyksen on tärkeä mukautua perehdyttäjän ja perehdytettävän keskustelujen kautta, jolloin uudelle työntekijälle pystytään antamaan hänen tarvitsema perehdytys hänen osaamiseensa nähden. Samalla työnantaja perehtyy uuden työntekijän ammattitaitoon ja kuuntelee hänen näkemyksiään työpaikasta, jotka voivat auttaa häntä kehittämään organisaatiota ja työpaikkaa entistä paremmaksi ja menestyksekkäämmäksi. (Hietala ym. 2017, 163–164.)

Onnistuneen perehdytysprosessin jälkeen perehtyjä on sitoutunut työskentelemään itsenäisesti organisaation toimintatapojen ja -mallien mukaisesti. Hän osaa etsiä lisätietoa tarvittaessa. Tämän lisäksi hyvä ja onnistunut perehdytys parhaimmillaan kehittää ja tehostaa koko työyhteisön toimintaa sekä lisää työtyytyväisyyttä. (Kupias & Peltola 2009, 112–113.)

4 KEHITYSVAMMAISTEN PÄIVÄTOIMINTA

Autismikirjon henkilöiden ja kehitysvammaisten päivätoimintaa myönnetään pääosin erityishuollon kautta. Lain kehitysvammaisten erityishuollosta (1977) nojalla asiakkaalle tulee mahdollistaa työtoiminta sekä tarpeellinen ohjaus, kuntoutus ja toiminnallinen valmennus. Tämän lisäksi Vammaispalvelulaki (1987) määrittää, että vammaiselle henkilölle on järjestettävä kodin ulkopuolista päivätoimintaa, joka tulee itsenäisessä elämisessä selviytymistä sekä sosiaalista vuorovaikutusta.

Päivätoiminnan tavoitteet nousevat asiakkaan yksilöllisistä tarpeista. Päivätoimintaa suunniteltaessa on tärkeää, että asiakkaan omat toiveet ja tarpeet sekä kiinnostuksen kohteet otetaan huomioon. Päivätoimintaan voidaan sisällyttää arjen taitojen opettelun lisäksi ulkoilua ja liikuntaa sekä erilaista virkistävää ja rentouttavaa toimintaa. Päivätoimintaa voidaan toteuttaa sekä ryhmä- että yksilötoimintana. Toiminnassa tavoitteena on integroitua asiakkaiden kanssa kunnan omien palvelujen piiriin. Päivätoiminta on yhteistyössä eri ammattialojen ja kolmannen sektorin kanssa, jolloin toimintaan voidaan yhdistää asiakkaiden eri kuntoutuspalveluita ja henkilökohtaisen avun palvelua. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2020.)

Ohjaajan työ on hyvin moninaista päivätoiminnassa. Se sisältää mielekkään ja yksilöllisen päivätoiminnan suunnittelemisen ja toteuttamisen asiakkaalle sekä arjen käytännön toimet siivouksista ruokahuoltoon ja lääkehoitoon, jotta päivätoiminta pyörisi turvallisesti ja onnistuneesti. Ohjaaja ohjaa ja tukee asiakasta päivätoiminnan tehtävissä asiakkaan oman toimintakyvyn ja tavoitteiden mukaisesti. Ohjaajat kirjaavat asiakkaiden toimintaa koskevat huomiot asiakastietojärjestelmään. Tiedoista muodostuu seuranta toimintakyvynarvioinnille ja palvelusuunnitelmille. (Kirjalainen 2020.)

Savas-Säätiön Minun elämäni suunnitelma, MESSI, luodaan asiakkaan ja hänen lähihenkilöidensä kanssa yhdessä. Suunnitelmassa määritellään asiakkaan yksikölliset tavoitteet, päivästrukturi sekä viikko-ohjelma, joita päivätoiminnassa toteutetaan. MESSIssä tärkeänä tavoitteena on saada asiakkaan ääni kuuluviin ja löytää yhdessä lähihenkilöiden ja ammattilaisten kanssa ne

toimintakyvyn haasteet ja vahvuudet, joita voidaan tukea ja vahvistaa päivätoiminnassa. (Kirjalainen 2020)

5 AUTSMIKIRJON HENKILÖ ASIAKKAANA

5.1 Autismikirjo diagnoosina

Kansainvälinen DSM-5-diagnoosiluokituksen mukaan autismikirjon henkilöllä on vaikeuksia tulkita toisten ihmisten tunteita, ajatuksia sekä ei-kielellistä viestintää. Tämän lisäksi henkilön on vaikea seurata keskustelua sekä ylläpitää sosiaalisia suhteita. Autismikirjon häiriön henkilöillä on sosiaalisen vuorovaikutuksen ongelmien lisäksi usein rajoittuneita tai toistuvia käyttäytymismalleja, jotka voivat ilmetä fyysisenä toimintana, puheen poikkeavana intonaationa tai voimakkaina kiinnostumisen kohteina. (American Psychiatric Association 2016.)

Autismikirjon häiriö (ASD) on yleisempää miehillä kuin naisilla. Historiassa on arvioitu, että väestöstä n. 1 %:lla on autismikirjon oireita. Viime vuosina esiintyvyys on lähennellyt 1,2 %, jota on selvitetty diagnostiikan ja tutkimuksen kehittymisellä. (Koskentausta ym. 2018, 1493.) Autismikirjon häiriön henkilöistä 78,7 % on todettu kehitysvammaisuutta autistisuuden lisäksi. Muista rinnakkaisairauksina on todettu unihäiriöitä, epilepsiaa, mielialahäiriöitä sekä ruuansulatuskanavan toimintahäiriöitä. (Mannion & Leader 2013, 5–6; Timonen & Castren 2019, 52.)

Tutkijat eivät ole maailmalla havainneet tarkkaa syytä siihen, mikä aiheuttaa autismikirjon häiriön. Tutkimuksissa on havaittu viitteitä siihen, että geenit yhdessä ympäristövaikutusten kanssa voivat edesauttaa autismikirjon häiriötä. Riskitekijöiksi on tutkimuksissa saatu mm. iäkkäät vanhemmat sekä lapsen alipaino syntyessä. Tämän lisäksi jotkin geneettiset sairaudet, esimerkiksi Down-syndrooma, voi altistaa autismikirjon häiriölle. (National Institute of Mental Health 2018.)

Autismikirjon häiriöiden diagnosointi tapahtuu tarkkailemalla käyttäytymistä ja toimintakykyä, koska diagnosointiin ei ole olemassa lääketieteellistä testiä. Diagnoosivaiheessa pyritään selvittämään autisimmaisien käytöspiirteiden yh-

teys autistiseen ajatteluun ja havainnointiin, koska autistimaisia käyttäytymispiirteitä voi olla myös esimerkiksi ujolla henkilöllä tai masentuneella. Diagnostiikka on hyvin yksilöllinen prosessi. (Vermeulen 2012, 310–313.)

Autismikirjon henkilö kokee ja hahmottaa ympäröivää maailmaa eri tavoin kuin valtaosa ihmisistä. Hänelle asiayhteyksien tai kokonaisuuksien hahmottaminen on haastavaa. Hän huomioi ja muistaa yksityiskohdat. Sosiaalisten suhteiden luominen ja vuorovaikutus tuo haasteita, koska henkilön on vaikea asettaa toisen ihmisen asemaan ja ymmärtää, mitä toinen ajattelee tai mitä hän tuntee. (Socada 2020.)

Strukturoitu arki ja arjen rutiinit ovat autismikirjon henkilölle toimintoja, joita hän pystyy ennakoimaan. Rutiiniksi muodostuneet toimintatavat voivat olla hyvinkin kaavamaisia. Vahvat aistimukset, yllättävät tilanteet tai stressi sekoittavat henkilön toimintamallin ja voivat aiheuttaa haastavaa käyttäytymistä ja ahdistusta. (Socada 2020.)

5.2 Autismikirjon oirekuva

Autismikirjo kehityshäiriönä aiheuttaa kaiken ikäisille autismikirjon henkilölle haasteita aivojen toimintaan ja aistihavaintojen käsittelyyn. Autismikirjon henkilöön liitetään kolme haastetta, jotka esiintyvät eri asteisena kaikilla autismikirjon henkilöillä. Heillä on haasteita sosiaalisessa kehityksessä, kommunikoinnissa sekä kuvitteellisessa ajattelussa. (Koskentausta ym. 2018, 1494; Kerola ym. 2009, 24–26.)

Sosiaalinen vuorovaikutus ja kaverisuhteet ovat haastavia autismikirjon henkilölle. Sosiaalisen vuorovaikutuksen haasteena on se, että henkilö ei pysty käyttämään katsekontaktia eikä hallitse oman vartalon viestintää tai ilmeitään. Tämän lisäksi hänellä on haasteita vastavuoroisessa vuorovaikutuksessa. Tämä ilmenee eristäytymisenä ja tunteettomuutena sosiaalisissa tilanteissa. Yleensäkin spontaanit tilanteet ja niihin reagointi tunteiden kautta on autismikirjon henkilölle haastavaa. (Koskentausta ym. 2018, 1494.)

Kommunikaation haasteet autismikirjon henkilöillä ilmenevät puhutun kielen puuttumisena tai kehityksen viivästyksenä. Autismikirjon henkilöillä on pääosin käytössä jokin puhetta tukeva ja korvaava kommunikaatiomenetelmä. Henkilön on myös vaikea aloittaa keskustelua tai olla keskustelussa mukana. Hänen kommunikaationsa on hyvin kaavamaista ja ydinsanoja toistavaa. (Koskentausta ym. 2018, 1494.)

Autismikirjon henkilön käyttäytyminen on kaavamaista, toistavaa sekä rajoittunutta. Henkilöllä on usein yksi vahva kiinnostuksen kohde, josta hän on erityisen kiinnostunut. Henkilöllä voi olla myös kiinnostuksen kohteena jokin esine tai kokonaisuus, jonka yksityiskohtiin hän kiinnittää vahvasti huomiota. Hän ei tällöin huomioi esineen käyttötarkoitusta tai kokonaisuutta. Henkilöllä voi olla myös päivittäisiä tapoja, joihin ei ole loogista selitystä. Tapoihin voi liittyä motorisia liikkeitä, eli maneereja, joita henkilö toistaa erittäin usein. Maneeri voi olla käden, sormen tai vartalon liike tai jokin toistettava sana tai viittoma. (Koskentausta ym. 2018, 1494.)

Koskentaustan ym. (2018, 1494–1495) mukaan aikuisella autismikirjon henkilöillä voi olla hänen maneeereihin, ymmärretyksi tulemisen vaikeuteen tai aistiherkkyteen liittyvää haastavaa käyttäytymistä. Haastavaa käyttäytymistä voi olla tavaroiden heittäminen, huutaminen tai lyöminen. Toisaalta haastavaa käyttäytymistä voi ilmetä sosiaalisissa tilanteissa, joissa henkilö kokee pelkoa tai stressiä. Tilanteet, joissa henkilö on epävarma tilanteen kulusta tai hän joutuu odottamaan, on usein autismikirjon henkilöille haastavia ja tämä voi näkyä henkilön haastavana käyttäytymisenä. (Kerola ym. 2009, 129–134.)

5.3 Kognitiivinen kehitys autismikirjon häiriössä

Autismikirjon henkilöiden kognitiivista kehitystä on selitetty kolmen eri teorian kautta. Mielen teorian selittää, että autistisen henkilön on vaikea käsitellä ja ymmärtää toisen henkilön mieltä, ajatuksia ja tunteita. Toisaalta taas koherenssteoria selittää, että autismikirjon henkilö havainnoi ympäristöstään vain yksityiskohtia pystymättä hahmottamaan kokonaisuutta. Kolmannen, eksekutiivisen teorian mukaan autismikirjon henkilön on haastava ohjailla omaa toimintaa. (Kerola ym. 2009, 23–24.)

Edellä kuvatut haasteet tuovat mukanaan käyttäytymispiirteitä, jotka ovat tunnusomaisia autismikirjon henkilöille. Sosiaalisesti autismikirjon häiriö näkyy itsestimulaatioissa sekä eristäytymisenä itsekseen oleiluun. Toisaalta sosiaalisissa taidoissa on paljon puutteita ja sosiaalinen kontakti voi näyttää jopa aggressiiviselta. Autismikirjon henkilö ei käytä tai ymmärrä puhetta. Hänen kommunikoinnissaan voi olla toistelua sekä ääntelyä. Tämän lisäksi henkilön on vaikea tulkita elekieltä. Hänen voi olla myös vaikeaa ymmärtää puhetta. Kuvitteellisen ajattelun haasteet ilmenevät autismikirjon henkilöillä erilaisina stereotyyppioina, rituaaleina tai järjestelemisen pakkoina. Tällaisia toimia voi olla esimerkiksi käsien räpyttely, käden pureminen, apaattisuus tai ylivilkkaus. (Kerola ym. 2009, 24–25.)

On havaittu, että autismikirjon henkilöt aistivat asioita eri tavoin. He voivat olla vahvastikin yliherkkiä jollekin yksittäiselle aistille tai hänellä voi olla esimerkiksi valikoiva kuulo. Tuntoaistissa on monella autismikirjon henkilöillä poikkeavuutta, esimerkiksi kylmä, kuuma tai kipu ei tunnu miltään. Toisaalta sitten taas haju- tai makuaisti voi olla äärimmäisen tarkka, jopa yliherkkä. Autismikirjon henkilöillä näköaisti on yleensä herkkä ja tarkka. He ovat hyvin visuaalisia ja oppivat paljon visuaalisen muistin kautta. Tämän vuoksi kommunikointi rakentuu paljon visuaalisuuden, kuvien, esineiden tai viittomien, kautta ja ympäristöön rakennetaan visuaalisia vihjeitä, kuten kuvitettuja viestejä ja vinkkejä. (Kerola ym. 2009, 25.)

Autismikirjon henkilöistä noin 75 % on jonkinasteinen kehitysvamma, joka on yleisin autismin liitännäissairaus. Kaikista kehitysvammaisista autismikirjon häiriötä esiintyy noin 15 %:lla. Kehitysvammaisella autismikirjon henkilöillä on laajoja haasteita niin kognitiivisissa, kielellisissä, motorisissa kuin sosiaalisakin taidoissa. Henkilö ei automaattisesti opi merkityssuhteita tai syy ja seuraussuhteisia toimintaketjuja. Hän ei pysty solmimaan sosiaalisia suhteita ja ymmärtämään toisten tunteita tai kokemuksia. Autismikirjon henkilön maailma rakentuu konkreettisten asioiden ympärille, koska abstraktinen ajattelu ja symboliset merkitykset, kuten kielikuvat tai huumori ovat erityisen vaikeita. (Arvio 2011, 91–92.)

6 AUTISMIKUNTOUTUS

Autismikuntoutusta suunnitellessa yhteistyöllä on iso merkitys. Kuntoutustarpeeseen vaikuttaa autismikirjon oirekuvan laajuus ja vaikeus sekä sen aiheuttaman haasteet kognitiivisissa kyvyissä ja kommunikaatiossa. (Koskentausta 2018, 1946.) On tärkeää, että suunnittelussa on mukana asiakkaan ja hänen lähipiirinsä lisäksi moniammatillinen asiantuntijaryhmä, jotka tuovat suunniteluun oman alansa asiantuntijuuden ja palvelumahdollisuudet. (Kerola ym. 2009, 231–234.)

Autismikuntoutus pohjautuu autismikirjon henkilön henkilökohtaiseen kuntoutussuunnitelmaan, joka laaditaan yhdessä omaisten, lähipiirin sekä alan ammattilaisten kanssa (Autismiliitto 2020). Kuntoutuksen pääpaino on arjen askareiden harjoittelussa ja tavoitteena on antaa tietoja ja taitoja itsenäiseen selviytymiseen ja toimintaan. Kuntoutus muotoutuu asiakkaan iän, toimintakyvyn ja elämäntilanteen mukaan. Kuntoutuksen avaintekijöitä on toimiva kommunikaatio ja strukturoinnin käyttäminen toiminnan ennakointiin ja hallintaan. Kuntoutuksessa harjoitellaan vuorovaikutusta, sosiaalisia tilanteita sekä aistituntemuksia sekä oman kehon hallintaa. (Koskentausta ym. 2018, 1496–1497.)

Varhain aloitettu kuntoutus ja vanhempien ohjaus on autistisen lapsen kuntoutumisen näkökulmasta tärkeää. On tärkeää, että läpi elämän autismikirjon henkilöllä on kuntoutusta eri muodoissa, joita toteutetaan hänen arkiympäristössään. (Autismiliitto 2020) Vanhemmat kokevat, että autismikirjon henkilölle sopivat terapiapalvelut, henkilökohtainen apu sekä perheen tarpeen mukainen tilapäishoito tukee koko perheen jaksamista (Vihantavaara 2015, 43).

Autismiohjauksessa on otettava huomioon autismikirjon erityispiirteet, jotka liittyvät keholliseen toimintaan, kontekstin huomioimiseen sekä vuorovaikutuksen kaventumiseen (Stevanovic & Koskinen 2018, 2121). Ohjauksen yleisinä tavoitteina on vahvistaa positiivisesti toivottua käyttäytymistä ja toimintamallia. Positiivisen palautteen antaminen onnistuneesta tilanteesta vahvistaa positiivista käyttäytymistä. Vahvistuksena voi toimia esimerkiksi autistin lempitoiminta tai musiikki. (Penttilä 2019, 135–137.)

Lempinen (2018, 66) toteaa tapaustutkimuksessaan, että autismiohjauksessa ja sen suunnittelussa on tärkeää ottaa huomioon yksilö ja hänen toiveensa. Yksilön on hyödyttävä hänelle annettavasta kuntoutuksesta ja sen on tuettava hänelle itselleen sopivaa, oikeaa ja onnellista elämää. Ohjauksen ja kuntoutuksen tulee pohjautua yksilön vahvuuksiin ja voimavaroihin, jota kautta löydetään arkielämän toimintamallit.

6.1 Strukturointi ja sosiaalisten tilanteiden kuntoutus

Autismikirjon henkilön arjessa on haasteena yleistämisen vaikeus, eli opittua taitoa tai sosiaalisen tilanteen selviytymisstrategiaa osataan hyödyntää vain opitussa sosiaalisessa tilanteessa. Henkilö ei osaa siirtää opittua taitoa eri tilanteeseen, vaan jokainen tilanne pitää opetella erikseen ja siihen oppia oma selviytymisstrategia. Strategia voi näyttää ohjaajasta samalta, mutta autismikirjon henkilölle se on eri, koska konteksti, tilanne, tunne tai ympäristö, on eri kuin opitussa tilanteessa. (Kerola ym. 2009, 113–114.)

Autismikuntoutuksessa autismikirjon henkilön kanssa harjoitellaan tilanteiden etenemistä, kuten ruokailua tai käsien pesua tai miten aika kulkee tunnista päivään ja viikonpäivästä toiseen. Toimintojen etenemisessä on tärkeää, että henkilö pystyy ymmärtämään syy-seuraussuhteet tilanteessa ja oppii ymmärtämään tapahtumien järjestyksen merkityksen. Samojen tapahtumien toistuminen ja tilanteiden läpikäyminen auttavat henkilöä oppimaan uusissa tilanteissa selviytymistä. Tilanteiden visualisoiminen auttaa autismikirjon henkilöä tilanteen läpiviemisessä. (Kerola ym. 2009, 118–119.)

Toisaalta autismikirjon henkilön pitää pystyä ennakoimaan tulevat tilanteet, koska henkilö ei pysty sietämään yllätyksiä tai äkisti muuttuvia tilanteita. Tämän vuoksi tutuus ja arjen struktuurit ovat autismikuntoutuksessa hyvin tärkeitä. Säännöllinen päivästrukturi ja tutut toiminnot autismikuntoutuksessa luovat turvaa ja autismikirjon asiakas pystyy ennakoimaan tilanteita ja näin toimimaan ja siirtymään toiminnosta toiseen. (Kerola ym. 2009, 119–120.)

Autismiohjauksessa suositaan edellä kuvattua tilannevalmennusta, jossa ei harjoitella erityisesti taitoja, vaan arkielämän tilanteita ja niissä toimimista. Täl-

laisia tilanteita voi olla erilaiset vuorovaikutustilanteet, oman vuoron odottaminen tai ryhmässä toimiminen. Autismikirjon henkilö tarvitsee tilanteisiin yleispätevän toimintamallin, rutiinin, jota hän voi toistaa samankaltaisissa tilanteissa. Autismikirjan henkilölle konteksti, tilanne ja tunne, ovat vahvasti yhteydessä toisiinsa. Eri tilanteet on autismikirjon henkilön opeteltava erikseen, eikä voida olettaa, että käyttäytyminen yhdessä tilanteessa siirtyisi toiseen tilanteeseen. (Vermeulen 2012, 329–332.)

Arjen toimintojen ja ajan hahmottaminen on haastavaa autismikirjon henkilölle. Päivän tai tilanteen jäsentäminen kuvin tai esinein, eli strukturointi, auttaa autismikirjon henkilöä hahmottamaan toiminnan, ympäristön tai päivän kulun. Strukturoinnin tavoitteena on selkeyttää toimintaa, lisätä ennakoitavuutta sekä luoda turvallisuuden tunnetta autismikirjon henkilölle. Monelle autismikirjon henkilölle hänen toimintakyk्याän mahdollistaa strukturointi, joka kertoo mitä, missä, milloin ja kenen kanssa asioita tehdään. (Ikonen ym. 2015, 20–21.)

Strukturina toimii myös sosiaaliset tarinat, jossa tuleva tilanne tai tapahtuma kerrotaan kuvitettuna tarinana. Tarina pilkotaan osiin ja jokainen osa kuvitetaan. Tarinat toimivat tilanteen valmistautuessa, itse tilanteessa sekä tilanteen jälkeen arvioitaessa, miten tilanteessa sujui. Tarinalla on selkeä alku, toimintavaihe ja loppu. Sosiaalisilla tarinoilla voidaan harjoitella vuorovaikutustilanteita sekä toimimista erilaisissa tilanteissa. Kerrottu tarina, nähdyt kuvat sekä luettu teksti tukee autismikirjon henkilöä hänen eri aistikanaviensa kautta hahmottamaan tarinan tilannetta. (Honkalampi-säätiö 2013.)

6.2 Tunnetaitojen kuntoutus

Tunnetaitojen kuntouttaminen on myös tärkeää. Tunteet ovat hyvin yksilöllisiä ja jokainen kokee ne eri tavoin. Autismikirjon henkilön on vaikea erottaa tai tunnistaa perustunteita, kuten ilo, pelko, viha tai inho. Autismikuntoutuksessa pyritään selittämään auki tunteita ja kertomaan, näkykö tunne esimerkiksi fysiologisena reaktiona. Esimerkiksi tunteena ilo voi ilmetä nauruna tai suru itkuna. Autismikirjon ihmisen eleistä tai ilmeistä ei voi päätellä, milloin hän onnellinen tai vihainen. (Kerola ym. 2009, 149–151.)

Tunnetaitoja opetellaan ja kuntoutetaan siten, että autismikirjon henkilö oppii tunnistamaan tunteen, oppii nimeämään tunteen ja oppii säätelemään tunneilmaisuaan. Tunnetaitojen opettelu on osa sosiaalisten taitojen opettelua ja tulee kuntoutuspäivän aikana monesti eteen. Tunnepäiväkirja tai hymynaamat voivat olla konkreettisia menetelmiä, joilla henkilö voi päivän päätteeksi saada palautetta ja toisaalta itse analysoida omia päivän tunteitaan ja päivän kulumista. (Kerola ym. 2009, 153–155.)

6.3 Sosiaalisen vuorovaikutuksen kuntoutus

Sosiaalisen kommunikoinnin kuntoutuksessa tärkeää on vahvistaa taitoja positiivisten asioiden, kiinnostusten, ja henkilön vahvuuksien kautta. Pyritään vahvistamaan asiakkaan taitoja ja toisaalta tukemaan osa-alueita, jossa tukea tarvitaan. Sosiaalisen kommunikoinnin kuntoutuksessa kuntoutetaan asiakkaan taitokokonaisuuksia. Sosiaalisen vuorovaikutuksen perustaidoilla tavoitteena on, että asiakas pystyy käymään vuorovaikutteista keskustelua reagoimalla hänelle tuleviin sosiaaliin aloitteisiin sekä tekemään niitä itse. (Hämäläinen & Haapala 2019, 204–209.)

On tärkeää, että autisti pystyy kiinnittämään huomion keskustelukumppaniin ja seuraamaan keskustelua. Kielellisten taitojen tavoitteena on oppia ymmärtämään sanojen merkitys sekä kielellinen käyttö, eli jokin kommunikaatiomenetelmä sekä oppia huomioimaan non-verbaalia viestintää. On keskeistä, että autismikirjon henkilö osaa pyytää, nimetä, jakaa tietoa ja kysyä. Jäljittelyn ja toiminnan kautta henkilö oppii toimintamallia, joita hän voi käyttää sosiaalisen kommunikoinnin tilanteissa. (Hämäläinen & Haapala 2019, 204–209.)

7 VUOROVAIKUTUS JA KOMMUNIKOINTI

7.1 Sosiaalinen vuorovaikutus

Sosiaalista vuorovaikutusta tapahtuu aina kahden tai useamman ihmisen kohdatessa erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä. Vuorovaikutukseen tarvitaan yhteisen kielen lisäksi sosiaalisia suhteita sekä vuorovaikutustaitoja. Vuorovaikutuksessa viestitään puheella tai kommunikaatiokeinoilla sekä sanattomalla viestinnällä, eli eleillä ja ilmeillä. (Kauppila 2006, 19–20.) Launosen (2007, 17)

mukaan vuorovaikutusta tapahtuu aina, kun ihmiset kohtaavat toisiaan sekä tiedostetusti että tiedostamatta, elein ja ilmein.

Kommunikointikyky kehittyy ihmiselle varhain ja se on perusta kielelliselle kehitykselle. Prosessina kommunikoinnin ja kielen kehitys on pitkä ja yksilöllinen. Jokaisella on mahdollisuus kommunikointiin, vaikka hän ei oppisi tai pystyisi tuottamaan puhuttua kieltä. Puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiomenetelmiä käyttämällä voi ihminen kommunikoida kuten puheella. Hän voi ilmasta tunteitaan sekä laajentaa käsite- ja kokemusmaailmaansa, eli oppia ja kehittyä. (Huuhtanen 2011c, 12–15.)

Lapsen kieli ja kommunikaatio kehittyvät hänen ympäristössään käytettävän kielen kautta. Vuorovaikutuskumppanit toimivat kieliesimerkkeinä lapselle. Puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiomenetelmiä käyttäville lapsille on erityisen tärkeää, että vuorovaikutustilanteissa aikuiset käyttävät lapsen tulevaa kommunikaatiomenetelmää ja toimivat näin hänelle luontaisena kielimallina. (Kent-Walsh & McNaughton 2005, 199.)

Sosiaalisella kommunikaatiolla tarkoitetaan kaikkia sosiaalisen vuorovaikutuksen taitoja, kuten sosiaalinen vastavuoroisuus, kielelliset taidot ja kommunikaatiotaidot. Sosiaalinen kommunikaatio voidaan jakaa sosiaaliseen vuorovaikutukseen, sosiaaliseen kognitioon, pragmatiikkaan, eli funktionaaliseen kommunikointiin sekä kielelliseen prosessointiin. Autismikirjon henkilöllä voi olla vaikeuksia kaikissa näissä osa-alueissa hyvin yksilöllisesti. Esimerkiksi hän voi olla erittäin tarkka kielellisessä prosessoinnissa, kuten puhutun kielen ääntämisessä, mutta hänellä voi olla puheen ymmärtämisessä suuria vaikeuksia. (Hämäläinen & Haapala 2019, 182–183.)

7.2 Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikaatiomenetelmät

Yhteisöllisyys ja itsensä ilmaisu sekä itsemääräämisoikeus toteutuvat toimivan kommunikaation ja sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta. Onkin tärkeää löytää ihmiselle ja hänen erityisyydelleen sopiva ja toimiva kommunikointimenetelmä, jossa itseilmaisu ja sitä kautta kehittyminen ja kuntoutus mahdollistuu. Päivittäiset sosiaaliset vuorovaikutustilanteet vahvistavat kommunikoinnin kehitystä.

Yksilölliset ratkaisut kommunikoinnissa tuleekin nähdä voimavarana, jota voidaan käyttää kuntoutuksen tukena. (Launonen 2007, 162–164.)

Puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi voidaan jakaa ei-avusteiseen kommunikointiin ja avusteiseen kommunikointiin. Ei-avusteisessa kommunikoinnissa ihminen tuottaa kieltä ja ilmaisuja itse. Avusteisen kommunikaation tuottamisessa ihmisellä on apuna hänelle valikoitu kommunikaatiomenetelmä, jossa merkit tai kuvat ovat fyysisesti ihmisestä erillisenä. (Huuhtanen 2011c, 15–16.)

Ei-avusteinen kommunikaatio on luonnollista kommunikaatiota, jota ihminen tuottaa itse. Puhe on ei-avusteisen kommunikaation yleisin muoto. Eleilmaisu on pienen lapsen luonnollinen tapa ilmaista itseään ennen puheen oppimista. Osoittaminen, keholliset ilmaisut sekä katseen kohdistaminen liittyvät myös ei-avusteiseen kommunikaatioon. (Huuhtanen 2011b, 27.)

Viittomakieli sekä tukiviittomien käyttö ja viitottu puhe ovat ei-avusteista kommunikaatiota (Huuhtanen 2011b, 27). Viittomakieli on äänetön kieli, jossa kieli tuotetaan viittomilla. Viittoma rakentuu käsien liikkeestä, vartalon liikkeestä sekä ilmeestä ja huuliosta. Viittomakieli on itsenäinen kieli, jolla on oma rakenne ja kulttuuri. (Jantunen 2003, 19.) Viitottu puhe ja tukiviittomat ovat kommunikaatiomenetelmiä, jossa hyödynnetään viittomakielen viittomia. Viitotussa puheessa viitotaan jokainen sana sanatarkasti puhutun kielen kanssa samanaikaisesti. Puhuttu kieli voidaan lausua ääneen tai ääneti. (Papunet 2020a.) Tukiviittomin viitotaan viestin ydinsanat viittomilla puhuttaessa ääneen. Tällä keinon tuetaan puheen ymmärtämistä. (Papunet 2020b.)

Avusteinen kommunikaatio on erilaisilla esineillä tai graafisilla merkeillä tapahtuvaan kommunikointia. Ihminen voi käyttää kommunikoinnissaan yksittäisiä esineitä ja kuvatauluja. Hän voi myös käyttää laajoja kommunikaatiokansioita, joita tänä päivänä on saatavilla sekä manuaalisina kansioina että sähköisinä kommunikaatiosovelluksina. Käytettävissä on myös erilaisia kommunikointilaitteita, jotka tuottavat puhetta käyttäjän käyttämien kuvien tai kirjoituksen mukaan. (Huuhtanen 2011a, 48–53; Ylätupa ym. 2011, 84–89.)

Mobiililaitteiden sovellusten kehittyminen on mahdollistanut viestinnän helpotumisen myös puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiomenetelmiä käyttäville henkilöille. Maailmalla on kehitetty uusia sovelluksia, joilla voidaan kommunikoida kuvin. Nykyisin nämä kommunikoinnin ratkaisut pystytään myös yhdistämään terveyssovelluksiin, jolloin etäviestintä asiakkaaseen sosiaali- ja terveydenhuollosta on mahdollista. (Elsahar ym. 2019.)

7.3 Autismikirjon henkilön kommunikointi

Autismikirjon henkilöiden kommunikointi on hyvin yksilöllistä. Yksilöllisen kommunikaatiotavan ja -tapojen löytäminen on tärkeää, jotta henkilö tulee ymmärretyksi ja hän voi ilmaista itseään. Yksilöllinen kommunikaatio rakentuu autismikirjon henkilöllä puheen lisäksi usein erilaisista puhetta tukevista ja korvaavista kommunikaatiomenetelmistä. (Autismiliitto 2020.)

Kommunikaation haasteena autismikirjon henkilöllä voi olla puheen tuottamisessa, sen ymmärtämisessä tai molemmissa. Lisäksi autismikirjon henkilölle voi olla haaste luoda katsekontaktia ja ymmärtää ei-kielellisen viestintää. Henkilön voi olla myös vaikeaa keskittyä ja olla tarkkaavainen vuorovaikutustilanteissa. (Launonen 2007, 49.) Autismikirjon henkilön on myös vaikeaa ymmärtää ja tulkita toisten ihmisten toimintaa ja sen tarkoitusta. Heidän on vaikeaa asettua toisen asemaan tai tuntee empatiaa toista ihmistä kohtaan. (Launonen 2007, 89.)

Autismikirjon henkilöiden kommunikointiin ja vuorovaikutukseen vaikuttaa autismin aistiherkkyudet. Henkilön jokin aisti voi olla yliherkkä ja hän reagoi poikkeuksellisen vahvasti ääneen tai kosketukseen. Moniaistinen viestintä, ääntä, ilmeitä, eleitä ja kosketusta, voi tuntua autismikirjon henkilöstä kaaokselta ja käsittämättömältä. Hän ei pysty erittelemään viestejä eikä yhdistelemään niitä kokonaisuudeksi. (Launonen 2007, 90.)

Vuorovaikutuksen haasteita aiheuttaa autismikirjon henkilöillä kokemusten jäsentymättömyys. Henkilö on omassa maailmassaan uudessa tilanteessa, jos opitusta toimintamallista muuttuu pienikin osa. Hän ei pysty siirtämään toimintatapaansa paikasta toiseen, vaan kokee sen uutena ja pelottavanakin tilan-

teella. Struktuurilla pystytään auttamaan autismikirjon henkilön kykyä ennakoita ja valmistautua tulevaan tilanteeseen ja sen kautta myös ohjaamaan tilanteessa selviytymistä. (Launonen 2007, 90.)

Melkein puolet aikuisista autismikirjon henkilöistä ei pysty kommunikoimaan puheilmaston keinoin. Puhuvat ja puhetta ymmärtävät autismikirjon henkilön kielen kehitys on viivästynyt ja heidän kielelliset taitonsa ovat hyvin yksilölliset. Osa autismikirjon henkilöistä ei ymmärrä tai käytä puhekieltä ollenkaan ja osa ymmärtää todella paljon. Toiset saattavat omata laajan sanavaraston, mutta eivät ymmärrä kuulemaansa puhetta juuri ollenkaan. Tällöin he usein toistavat toisen puhetta, eli puhuvat ns. kaikupuhetta. (Tetzchner & Martinsen 2000, 96.)

Autismikirjon henkilö voi hyötyä eri puhetta tukevista ja korvaavista kommunikaatiomenetelmistä. Henkilön yksilöllinen kommunikaatiotapa voi olla tukiviittomia, kirjoitusta tai erilaisten kuvien, esineiden tai graafisten järjestelmien käyttöä. Myös eri menetelmiä voidaan käyttää soveltaen ja yhdistää esimerkiksi viittomat ja kuvat tai kuvat ja kirjoittaminen. Jokaisen autismikirjon henkilön kommunikaatiomenetelmä on yksilöllinen ja se voi muuttua ja kehittyä kuntoutuksen kautta läpi elämänkaaren. (Tetzchner & Martinsen 2000, 100.)

Manninen (2011, 108) kirjoittaa artikkelissaan, että kommunikointimenetelmän valinta pitää olla yksilöllinen. Kommunikaatiomenetelmien valinnassa on otettava huomioon autismikirjon henkilön kognitiiviset ja motoriset kyvyt. Kommunikaatiotavan on oltava henkilölle luontainen ja opittavissa. Jokaiselle yksilölle on tavoitteena löytää mahdollisimman laaja kommunikointitapa. Se voi olla myös yhdistelmä eri kommunikaatiotapoja. Tällöin autismikirjon henkilö voi ilmaista ajatuksia, mielipiteitä sekä tunteita ja sekä oppimaan uutta. Toimiva kommunikaatio tukee autismikirjon henkilön arkea ja arjessa selviytymistä. Autismikirjon henkilön yleisimmät kommunikointimenetelmät ovat viittomat, esinekommunikaatio, kuvat sekä tuettu kirjoittaminen.

8 OPINNÄYTETYÖN TEHTÄVÄT JA TAVOITTEET

Opinnäytetyöni tavoitteena oli, että organisaation uusille työntekijöille perehdytysvaiheessa voidaan tarjota ensitietoa autismikirjon asiakkaiden vuorovaikutuksesta sekä heidän käyttämistään puhetta tukevista ja korvaavista kommunikaatiomenetelmistä. Tavoitteena oli myös, että materiaali voi toimia soveltuvien osin perehdytysmateriaalina myös tilanteissa, joissa vanha työntekijä siirtyy toimimaan uuden asiakkaan tai asiakasryhmän kanssa.

Opinnäytetyöni oli toiminnallinen kehittämistutkimus, jossa valmistin uuden työntekijän perehdyttämisessä käytettävän ensitietopakettin autismikirjon asiakkaan kohtaamisesta ja heidän kanssaan kommunikoinnista. Kananen (2012, 44) toteaa kirjassaan, että kehittämisen tavoitteena on löytää kehittämiskohteeseen parempi ja toimivampi vaihtoehto. Konkreettisesti tavoitteeni oli tuottaa sähköinen materiaalin, joka sisältää ensitiedon vuorovaikutuksesta eri tavoin kommunikoivien autismikirjon asiakkaiden kanssa.

8.1 Tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön alussa tavoitteeni oli selvittää Katajamäen toimintakeskuksen työhön perehdyttämisen lähtötilanne. Työntekijöiden ryhmähaastattelun tavoitteena oli selvittää nykyiset perehdytyskäytännöt. Toisaalta ryhmähaastattelun kautta pyrittiin selvittämään myös, millaisia arjen haasteita vuorovaikutuksen näkökulmasta uusi työntekijä kohtaa työn alkuvaiheessa.

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten uusi työntekijä perehdytetään kohtamaan ja kommunikoimaan autismikirjon asiakkaan kanssa?
2. Millaisia vuorovaikutuksen haasteita työn aloittaessa työntekijä kohtaa?

8.2 Kehittämisen teoreettinen viitekehys

Kananen (2012, 42) kuvaa kehittämistutkimusta tutkimukseksi, jossa kehitetään ilmiötä, tuotetta tai prosessia. Kehittämistutkimus etsii yksittäisen toimikiantajan arkeen toimivaa kokonaisuutta. Tutkimustulos kehittämistutkimuksessa on yksittäistapaus, joka ei ole yleistettävissä. Kehittämistyö eteni opin-

näytetyöprosessissa syklisesti (liite 3). Mallissa kehittämistyön osa-alueet nykytilan kartoitus, suunnittelu, kehittäminen, testaus ja arviointi toistuu sykleinä, eli syklit toistuvat, kunnes kehittämistyö on valmis (Kananen 2014, 34–35; Toikka & Rantonen 2009, 66–67).

Kehittämissyklin ensimmäisellä kierroksella oli tavoitteena kerätä tietoa sekä kokeilla alustavia tuotoksia, josta palautteen keräämisen ja reflektoinnin jälkeen tapahtuu varsinainen kehitys. Tällöin prosessi lähdetään tekemään alusta, jossa edellisen kehittämissyklin tutkimus ja kehittämistyö ovat jo pohjatietona. (Toikka & Rantonen 2009, 67.)

Tutkimuksen ja kehittämissuorituksissa syntyy materiaalia, jota testataan kehittämissuorituksen sykleissä. Materiaali kehittyy sykleittäin palautteen ja testauksen kautta. Lopputulos on kokonaisuus nykytietoa, tutkimusta sekä kehittämissuorituksissa testattua tietoa. (Kananen 2012, 79.)

9 LÄHTÖTILANNE KOMMUNIKAATIOON PEREHDYTTÄMISESSÄ

9.1 Teemahaastattelu

Tutkimukseni ongelmatilanteen määrittelyä toimi ryhmähaastattelu päivätoimintakeskuksen nykyisille työntekijöille. Hirsjärven ym. (1997, 204–206) mukaan tutkimuksessa haastattelu tiedonkeruumenetelmänä on sopiva, kun halutaan kerätä yksilöiden mielipiteitä ja kokemuksia tutkittavasta aiheesta ja lisäksi kysymyksillä voitiin tarkentaa kehittämistyölle merkityksellisiä seikkoja.

Teemahaastattelun tavoitteena on selvittää tilannekuva. Teemahaastattelussa tutkittavaa asiaa lähestytään teemoittain, ilman suoria kysymyksiä. Teemojen kautta keskustelu on vapaata, johon tutkija voi tehdä tarkentavia kysymyksiä. Teemahaastattelu ryhmälle antaa ryhmälle mahdollisuuden pohtia tutkittavia teemoja yhdessä, joka voi tuoda uusia näkökulmia. (Kananen 2014, 99–103.)

Haastatteluun kutsuttiin kaikki toimintakeskuksen työntekijät. Kaikki halukkaat saivat osallistua haastatteluun, joka toteutettiin heille heidän viikkopalaverinsa loppuksi. Teemahaastattelu toteutettiin etähaastatteluna 31.3.2020 Microsoft

Teams -sovelluksella. Haastatteluun osallistui 11 työntekijää. Haastattelu nauhoitettiin myöhempää litterointia varten.

Työntekijöiden teemahaastattelulla haettiin tietoa nykyhetken perehdytystoiminnasta sekä toiveita ja tarpeita perehdytysmateriaalin sisällöksi. Teemahaastattelun teemoina oli nykyiset perehdytyskäytänteet, arjen haastavat tilanteet sekä perehdytysmateriaalin sisältöä koskevat toiveet (liite 2). Lähtötilanteen selvittämiseksi haastattelun teemaksi nousi työhön perehdyttämisen nykykäytänteet. Sen lisäksi teemahaastattelun teemat muodostuivat autismikuntoutuksen ja autismikirjon henkilön vuorovaikutuksen tukemisen ympärille. Tavoitteeni oli selvittää, kuinka asiakkaiden vuorovaikutusta tuetaan kuntouttavan päivätoiminnan sisällä. Tämän lisäksi tavoitteena oli haastattelussa selvittää, millaisia taitoja autismikuntoutuksen ohjaajalta tarvitaan sekä millaisiin vuorovaikutuksen haasteita hän työssään kohtaa.

9.2 Osallistuva havainnointi

Havainnointi on tutkimusmenetelmä, jota voidaan käyttää haastattelun tukena selventämään tutkittavaa asiaa. Havainnoinnissa saadaan tietoa juuri havaittavan ryhmän toiminnasta tai yksilön käyttäytymisestä. (Hirsjärvi ym. 1997, 201-203.) Osallistuvalla havainnoinnilla tarkoitetaan tilanteita, jossa tutkija on mukana yhteisön jäsenenä ja kerää tietoa toiminnasta. Tutkija voi kirjata muistiin havaintojaan. Tutkija on toiminnassa mukana, jolloin hän voi paremmin ymmärtää yksilön, ryhmän ja organisaation toimintaa. (Routio 2007.)

Osallistuvan havainnoinnin tein syventävän harjoitteluni aikana Katajamäen toimintakeskuksessa. Olin harjoittelussa 17.2.–28.3.2020. Harjoittelun aikana kirjoitin havainnoistani päiväkirjaa, jota hyödynsin opinnäytetyössäni.

9.3 Aineiston käsittely ja analyysi

Aineiston analyysi alkaa haastattelun litteroinnilla. Litteroinnissa haastattelun nauhoite puretaan tekstin muotoon tekstinkäsittelyohjelmalla. Litteroinnissa voidaan kirjoittaa sanat sanatarkasti ja tämän lisäksi tekstiin voidaan tuoda esiin eleen ja äänenpainot. Litterointivaiheessa ei tiedetä varmaksi, mikä tieto on merkityksellistä tutkimuksen ja kehittämisen kannalta. Mahdollisimman

tarkka litterointi antaa analyysivaiheessa mahdollisuuden tehdä tarkkaa ja monipuolista analyysi. Tarkin litterointi on sanatarkka litterointi, jossa kirjataan sanojen lisäksi myös äännähdykset sekä äänen painot. (Kananen 2014, 105–106.)

Litteroidusta aineistosta etsitään tutkimuskysymyksiin vastauksia. Aineistosta etsitään kertomuksia toiminnasta ja toimintatavoista, selitystä tutkittavalle ilmiölle. Aineistosta etsitään myös ristiriitaisuuksia, samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. Teemoittelun kautta vastauksia jaetaan sitaatein ryhmiin. (Kananen 2014, 109–111.)

Teemahaastattelun nauhoituksen purin sanatarkalla litteroinnilla, jossa sulkuihin kirjoitin äänenpainot. Haastattelun litteroinnin jälkeen aloin etsiä haastattelusta yhteneväisyyksiä sekä eroja. Aloin jakaa materiaalia eri kokonaisuuksiin eri värein. Käytin yliviivaustusseja, joilla korostin ydinsanoja. Alkuun käytin haastattelun teemoja hyväkseni ja ryhmittelin asioita. Seuraavaksi yhdistin eri teemoista samoja asioita, joita oli noussut esille ja yhdistin niitä uudeksi kokonaisuudeksi ja aloin kirjoittaa asioita puhtaalle paperille ja piirsin asioiden välille yhteyksiä. Jaoin tässä vaiheessa tulokset koettuihin ongelmiin ja parannusehdotuksiin. Kolmannella kerralla yhdistämisen jälkeen piirsin mindmap:n, jossa oli kolme teemaa; nykyiset perehdytys käytänteet, haastavat arjen tilanteet sekä materiaalin sisältö.

Osallistuvan havainnoinnin päiväkirjasta yliviivasin samalla tavalla värein huomioitani, jotka liittyivät haastattelussa nousseisiin teemoihin. Käytin päiväkirjamerkintöjen korostamiseen samoja värejä kuin haastattelun teemoittelussa. Päiväkirjaan on kirjattu toimintakeskuksen toimintamalleja, arjen päiväohjelmaa sekä työntekijöiden työtehtäviä, jotka linkittyvät haastattelussa nousseisiin teemoihin.

10 TULOKSET

10.1 Koetut ongelmat kommunikaatioon perehdytyksessä

Katajamäen toimintakeskuksessa perehdyttämistä tekevät sekä vastaava ohjaaja että työntekijät. Vastaava ohjaaja perehdyttää yleisistä organisaation toimintatavoista sekä työsuhteeseen liittyvistä asioista. Tuleva työkaveri toimii arjen perehdyttäjä.

Perehdytyksen sisältö vaihtelee sen mukaan, tuleeko työntekijä ohjaajaksi henkilökohtaisesti yhdelle asiakkaalle vai ohjaajaksi ryhmätoimintaan. Perehdytystä toteutetaan sekä siihen varatulla ajalla että arjen toimintojen lomassa. Ryhmäohjaajalle perehdytetään alkuun toiminnan periaatteet ja toimintatavat sekä ensitieto asiakkaan kommunikaatiosta ja vuorovaikutuksesta. Sen lisäksi otetaan käyttöön taskuun mahtuva kuvanippu, josta löytyy kuvina työpaikan säännöt kuvina sekä kyllä/ei-kortit. Tämän jälkeen työtehtäviin liittyvää perehdytystä tehdään sitä mukaa, kun arjessa asiat kohdataan.

Asiakkaan henkilökohtaiseksi ohjaajaksi tuleva perehdytetään talon toimintatapoihin. Tämän jälkeen perehdytys keskittyy syvällisemmin hänen tulevan asiakkaansa kommunikaatioon, tavoitteisiin ja toimintoihin toimintakeskuksessa. Työntekijät kokivat, että yksilöllisten kommunikaatiomenetelmien käyttöön perehdyttäminen on merkityksellistä.

Arjen haasteiksi työntekijät näkivät asiakkaiden kommunikaatiomenetelmien yksilöllisyyden ja moninaisuuden. Alussa on vaikea hahmottaa, varsinkin ryhmän ohjaajan, asiakkaiden yksilöllisiä haasteita heidän kommunikaatiossaan ja vuorovaikutuksessaan. Haastateltavien mielestä asiakkaiden hokemiin tai toistoihin on uuden työntekijät vaikea puuttua tai hän lähtee myötäilemään niitä.

Uusi työntekijä kohtaa usein vuorovaikutustilanteita, jotka voivat johtaa haastavaan käyttäytymiseen ohjaajan oman toiminannan kautta. Työntekijät kertoivat näiden tilanteiden olevan haastavia. Heidän mielestään oli tärkeää, että uudella työntekijällä on valmiudet kohdata autismikirjon henkilö. Työntekijöiden mielestä heidän oma kommunikaationsa voi joskus ulkopuolisen silmin

näyttää kylmältä ja tyylyltä. He näkivät, että ammatillisen kommunikaation perusteet olisi tärkeä käydä läpi jo perehdytysvaiheessa.

10.2 Parannusehdotukset perehdyttämiseen

Haastattelussa korostui toiminnan ja toimintatapojen avaaminen uudelle työntekijälle. Uudelle työntekijälle toiminta voi näyttää kylmältä tai tyylyltä, mutta toimintatapojen ja niiden taustatavoitteiden aukaiseminen auttaisi ymmärtämään ohjaajan käyttäytymistä eri tilanteissa.

Haastateltavat kertoivat, että asiakkaiden kommunikaatiotavat aukaistaan yksilöllisesti uudelle työntekijälle, jotta uusi ohjaaja voi muokata omaa kommunikaatiotaan asiakkaan mukaan. Nähtiin merkitykselliseksi, että perehdytyksessä puhutaan ohjaajan kommunikaatiosta ja vuorovaikutuksesta, ei vain asiakkaiden kommunikaatiosta.

Tulevan perehdytysmateriaalin aihesisällöiksi nousi työmenetelmien avaaminen. Strukturointi, sosiaaliset tarinat sekä PECS-menetelmä olivat menetelmät, joita haastateltavat kokivat keskeisiksi menetelmiksi työssään. Haastattelussa työntekijät nostivat esille sen, kuinka tärkeä on avata menetelmän toimintaperiaate ja kertoa, miksi se on heillä käytössä arjessa.

Asiakkaiden kommunikaatio-ohjelmat nousivat teemahaastattelussa esille. Ohjelmien käyttö nähtiin haastavaksi. Haastateltavien mielestä ohjelmista olisi hyvä olla lyhyet ohjeet, joihin on helppo palata perehdytyksenkin jälkeen. Kommunikaatiosovelluksista aktiivisessa käytössä toimintakeskuksessa on BoardMaker-, GoTalkNow- sekä Moi-sovellus. Osin toimintakeskuksessa käytetään myös SymWriter-ohjelmaa.

Haastateltavat toivat esille toiveen, että jokaiselle asiakkaalle olisi perehdytysmateriaalissa oma sivu, jossa heidän kommunikaatiomenetelmänsä sekä kommunikaatiossa huomioitavat asiat olisi koottu. Varsinkin ryhmätoiminnan puolella haastateltavien mielestä tämä on merkityksellistä. Asiakassivulle toivottiin konkreettisia arjen asioita asiakkaan kommunikaatiosta ja vuorovaikutuksesta, kuten asiakkaiden hokemat tai jankkaussanat.

Tulevan materiaalin kriteereiksi nousi selkeys, helppous sekä monikäyttöisyys. Haastateltavat näkivät, että materiaalin pitäisi olla helposti luettavissa sekä tietokoneelta että mobiililaitteilta. Tämän lisäksi materiaalia käytettäisiin videotykillä heijastettavana esityksenä ja mahdollisesti tulosteena. Materiaalin toivottiin olevan helppolukuinen, jossa ensivilkaisulla perehdyttäjä näkee ydinasiat. Haastateltavat toivoivat lisäksi materiaalista löytyvän linkkejä sivustoihin, josta päivitettyä lisätietoa voi helposti ja luotettavasti arjessa löytää.

11 JOHTOPÄÄTÖKSET JA KEHITTÄMINEN

Opinnäytetyön ajatus ja idea syntyi yhteistyössä Savas-Säätiön toimintakeskuksen vastaavan ohjaajan kanssa, kun kysyin heiltä opinnäytetyöaiheita. Yhteisen keskustelun ja pohdinnan tuloksena päädyimme tekemään toimintakeskukselle perehdytysmateriaalia vuorovaikutuksesta autismikirjon asiakkaiden kanssa. Opinnäytetyön tilaajaksi sain Savas-Säätiön sr:n.

Kehittämistyön ideointi- ja suunnitelmavaiheessa tapasin työelämäohjaajan ja samalla tutustuin päivätoimintakeskukseen. Suunnitelmavaiheessa kävimme työelämäohjaajan kanssa sähköpostikeskustelua heidän toiveestaan kehittämistyölle. Suunnitelmaseminaarin pidin 18.2.2020, jolloin kehittämissuunnitelma hyväksyttiin. Sopimuksen opinnäytetyöstä on allekirjoitettu 2.3.2020 ja tutkimusluvan olen saanut Savas-säätiöltä 10.3.2020.

11.1 Materiaalin sisällön kehittäminen

Nykytilanteen kartoitin teemahaastattelulla toimintakeskuksen työntekijöille, jossa pyrin selvittämään nykytilanteen sekä heidän toiveensa tulevaa materiaalia ajatellen. Haastattelut analysoitiin ja saatiin tulokset. Näiden tulosten pohjalta tehtiin perehdytyksen sisältöalueet. Nämä aihealueet lähetin opinnäytetyön työelämäohjaajalle kommentoitavaksi. Hänen kanssaan kävimme keskustelua sisällöstä ja valitsimme materiaalin sisällön aihealueet. Materiaalin aihealueiksi muodostuivat autismikirjon henkilö asiakkaana, ohjaajan vuorovaikutus, asiakkaan yksilöllinen kommunikaatio ja käytetyt kommunikaatio-ohjelmat sekä toimintakeskuksen työmenetelmät kommunikoinnin tukemiseksi.

Tämän jälkeen materiaalin kehittämisvaiheessa aloin rakentaa materiaalin sisältöä aihealueittain vuorovaikutuksen ja kommunikaation näkökulmasta. Kehittämisvaiheessa luin alan kirjallisuutta ja tutkin alalta löytyvää verkkomateriaalia sekä käytin hyväkseni osallistuvan havainnoinnin päiväkirjaa. Tavoitteeni oli hyödyntää olemassa olevaa materiaalia ja kerätä hyödyllisten verkkosivujen linkkejä osaksi materiaalia. Kehittämisvaiheessa materiaalin rinnalla rakentui myös työn teoreettinen viitekehys. Hain tietoa perehdytyksestä, autismikirjosta ja autismikuntoutuksesta sekä kirjallisuudesta että verkkoartikkeleista Suomesta ja ulkomailta. Hakuihin käytin hyväkseni sekä Kaakkurin linkitettyjä suomalaisia ja ulkomaalaisia hakupalveluita sekä Google Scholar-palvelua.

Kehittämisvaiheessa aloin luonnostella materiaalia ja koota sekä toimintakeskuksen arjen tietoa että teoretietoa löytämistäni materiaaleista. Arjen tietoa sain teemahaastattelusta sekä toimintakeskuksessa tekemästäni osallistuvasta havainnoinnista kevään 2020 aikana. Luonnostelin tietoa sivuttain helposti käsiteltäviin kokonaisuuksiin. Kävin materiaalista vuoropuhelua harjoitteluni työpaikkaohjaajan ja hänen lähikollegojensa kanssa. Opinnäytetyön työelämäohjaajaan olin yhteydessä sähköpostitse, koska Covid19-epidemia oli hajauttanut työntekijät tekemään töitä eri palvelutaloihin ja vastaavan ohjaajan etätöihin kotiin ja toiseen toimipaikkaan.

Autismikirjon henkilö päivätoiminnan asiakkaana -osaan kokosin tietoa autismikirjon asiakkaan oirekuvasta sekä hänen kanssaan päivätoiminnassa työskentelyn erityispiirteistä. Tähän kohtaan hyödynsin eri teorialähteitä ja tutkimuksia. Materiaaliin lisäsin linkin Autismiliiton sivuille, jossa hyvin tiivistetysti kerrottu autismin oirekuvasta sekä linkkejä eri autismikirjon diagnooseihin. Peilasin havaintoja ja teoriaa toisiinsa ja nostin keskeiset vuorovaikutukseen liittyvät autismikirjon oirekuvan piirteet materiaaliin.

Seuraava osioon kokosin päivätoimintakeskuksessa käytettyjä ohjaajan kommunikaatioon liittyviä ohjeita. Tätä tehdessäni vertasin teoriaa, haastattelussa nousseita asioita sekä havainnoinnin tuloksia. Esimerkiksi tieteellisissä teksteissä sekä kirjoissa kirjoitettiin paljon autismikirjon henkilön kommunikaatiossa ilmenneistä toistosanoista tai jumittumisesta. Teemahaastattelussa ja havainnoinnissa kävi selkeästi ilmi, kuinka ohjaajan on kommunikoidessaan

asiakkaan kanssa puhuttava hänelle kuin aikuiselle. Havainnoinnin kautta huomasi, kuinka asiakkaan toistoihin ei lähdetä mukaan tai hänen jankkaustaan ei lähdetä toistamaan, koska tällöin asiakas voi tulkita sen lupauksena toimia asiakkaan haluamalla tavalla.

Teoriassa puhuttiin myös paljon palkitsemisesta ja sen merkityksestä ja haasteista autismikirjon henkilöiden kuntoutuksessa. Havainnoinnin kautta teoria selkeytyi ja sen sisältö laajeni. Palkitseminen on ennalta määriteltyä ja omaohjaajan vastuulla. Palkitseminen ei tarkoittanut vain palkintoa tai herkuja, vaan asiakkaalle mielekästä toimintaa. Autismiliitolla on tehty autismikirjon asiakkaan hyvä kohtaaminen huoneentaulu, jonka liitin tähän osioon.

Arjen toimintatapoja -osioon kokosin toimintaohjeita asiakkaan kohtaamiseen ja vuorovaikutukseen päivätoiminnassa. Toisaalta teoria autismikuntoutuksesta ja toisaalta erityishuoltolaki määrittelee tavoitteet päivätoiminnalle. Osallistuvan havainnoinnin kautta näin käytännössä, kuinka lain tavoite toteutuu. Teemahaastattelussa korostui arjen toiminnan selkeys ja arjen struktuuri, jota korostettiin myös tässä osassa perehdytysmateriaalia. Teoriassa korostettiin kommunikoinnin mahdollistamista ja havainnoinnin kautta näin, kuinka esimerkiksi useammalla kommunikaatiokansiollla mahdollistettiin tilanne, että asiakkaalla oli aina kommunikaatiomenetelmä käytössä. Samaan aikaan ohjaaja pystyi omaan kommunikaatiokansioon rakentamaan struktuuria ja ohjausta seuraavasta tilanteesta.

Sosiaaliset tarinat ja PECS-kuvanvaihtomenetelmä nousivat teemahaastattelusta teemoiksi, joita oli hyvä sisällyttää materiaaliin. Kokosin kirjallisuudesta sosiaalisten tarinoiden merkityksen sekä tärkeät kysymykset, joihin sosiaalisessa tarinassa vastataan. PECS-menetelmästä kokosin lyhyen kuvauksen siitä, mitä menetelmällä tarkoitetaan ja mihin sitä voidaan päivätoiminnassa käyttää. Havainnointipäiväkirjaan olin kirjoittanut kommentteja asiakkaalle saatavasta hyödystä, jonka kirjasin materiaaliin.

Asiakkaiden kommunikaatiomenetelmistä ja kommunikaatiosovelluksista tärkeiksi haastattelun ja opinnäytetyön työelämäohjaajan kanssa pidetyn palaverin jälkeen valikoitui viittomakieli ja tukiviittomat sekä Boardmaker-, GoTalk Now- ja MOI-sovellukset. Viittomakielestä ja tukiviittomista tein tiivistelmän

kielen ja menetelmän eroista ja kokosin sivustoja, joista löytyy sanakirjoja sekä viittomakielistä materiaalia. Materiaalin kommunikaatiomenetelmät ovat menetelmiä, joita asiakkaan käyttävät Katajamäen toimintakeskuksessa. Osallistuvan havainnoinnin kautta pääsin näkemään kommunikaatiomenetelmien käyttöä arjen tilanteissa sekä käyttämään menetelmiä itse.

Boardmaker-ohjelmaa käytetään yksittäisten kuvien tekemiseen asiakkaan kansioon tai struktuurikuviksi ohjaajan käyttöön. Sovellusta käytetään myös sosiaalisten tarinoiden tekemiseen. Kokosin materiaaliin vinkit siitä, mistä löytää toimintakeskuksessa käytettävät valmiit lomakepohjat sekä kuinka kuvia ohjelmasta haetaan ja muokataan. Go Talk Now -sovellus oli toimintakeskuksen asiakkaiden omana kommunikoinnin apuvälineenä. Havainnoinnissa näin, miten ohjaajat käyttivät ohjelmaa ja tukivat asiakasta käyttämään ohjelmaa. Arjessa on tarve tehdä sovellukseen varmuuskopiointi sekä muokata ohjelman sivustoja vaihtamalla kuvaa tai luomalla uuden sivun. Näistä toiminnoista loin ohjeet materiaaliin.

Kolmas sovellus, joka sisällytettiin perehdytysmateriaaliin, oli Moi-kalenterisovellus. Sovellusta havainnoinnin perusteella käytetään päiväkirjamaisesti. Sillä viestitään päivän tapahtumat asiakkaan kotiin tai asumisyksikköön. Vastavasti viikonlopun tapahtumista asiakas voi kertoa sovelluksen avulla toimintakeskuksen ohjaajalle. Materiaaliin sisällytin ohjeet tapahtumisen lisäämisestä kalenteriin. Kommunikaatiosovellusten käyttöohjeiden tekoon sain käyttää Sava-Säätiön ohjelmia ja otin niistä kuvakaappauksia materiaaliin. Tein materiaaleihin kuvalliset ohjeet, jotka toimivat tekstin tukena.

Materiaalin kehitin asiakkaiden omat sivut ja tein neljälle eri tavoin kommunikoivalle asiakkaalle yksilölliset esimerkkisivut. Asiakkaiden sivuja rakentaessa käytin asiantuntija-apuna esimerkkiasiakkaiden omaohjaajaa, harjoittelun työelämäohjaajaa sekä osallistuvan havainnoinnin päiväkirjaa. Sivulla kerrottiin asiakkaan kommunikaatiomenetelmistä, kyseisen asiakkaan autismikirjon erityispiirteistä ja hänen kommunikaatiomenetelmästään. Lisäksi sivulla on nostettu asioita, joita on hyvä huomioida hänen kanssaan kommunikoidessaan. Materiaalin lisäsin myös asiakkaiden käyttämiä hokema-sanoja tai -lausahduksia sekä niiden merkitykset.

Materiaalin loppuun kokosin sivustoista linkkilista, joita olin käyttänyt materiaalissa ja joista löytyy päivittyvää uusinta tietoa materiaalin aihepiireistä. Linkkilistan materiaalit päivittyvät ylläpitäjien kautta, jolloin saatavilla on aina uusinta tietoa.

11.2 Materiaalin testaus ja palaute

Kehittämisvaiheen jälkeen testasin materiaalin toimivuutta toimintakeskuksen ohjaajilla. Lähetin heille materiaalin tutustuttavaksi ja pyysin heiltä materiaalista palautetta sähköpostilla. Tämän lisäksi laitoin materiaalin opinnäytetyön työelämäohjaajalle, jolta pyysin myös palautetta.

Sain palautetta materiaalin selkeydestä ja helppokäyttöisyydestä. Ohjaajat toivoivat, että lisäisin materiaaliin osion strukturoinnista. He pitivät erityisesti ohjaajan kommunikaatiota -osiosta sekä asiakkaiden esimerkkisivuista.

Palautteen saatuani aloitin kehittämistyön syklini uudelleen. Saamani palautteen kautta perehdyin toivottuun osa-alueeseen vielä uudelleen sekä syvensin muutamaa ohjaajan työhön liittyvää kohtaa. Täydensin materiaalia näiltä osin. Avasin strukturoinnin teoriaa ja osallistuvan havainnon kautta saatuja arjen käytänteitä. Nostin havainnoinnin sekä palautteen kautta esille tulleita asioita, jotka ovat ohjaajan näkökulmasta strukturoinnissa tärkeitä.

Järjestelin materiaalin sivuja eri järjestykseen, jotta ne tuntuivat johdonmukaisemmilta. Vaihdon järjestystä niin, että materiaalin asiakkaan kohtaamisen jälkeen olleet asiakassivut siirsin viimeiseksi ja aloitin materiaalin teoriolla autis-mikirjosta sekä heidän kohtaamisestaan. Jatkoin ohjaajan kommunikaation ja työmenetelmiin. Materiaalin loppuun tuli asiakkaan kommunikaatio-ohjelmien käyttövinkit ja asiakassivut. Kävin materiaalia vielä läpi kohta kohdalta ja muokkasinkin tekstiä. Toisen syklin päätteeksi materiaali lähti toimintakeskuksen ohjaajille opinnäytetyön työelämäohjaajalle kommentoitavaksi.

11.3 Materiaalin tekninen toteutus

Kehittämisvaiheessa kehitin materiaalia alkuun kahdelle pohjalla. Tein materiaalista luonnoksen PowerPoint-esitykseen sekä Word-pohjaan luotuna tiedos-

tona, jonka voisi muokata vielä Microsoft Publisher-ohjelmistolla. Savas-Säätiöltä sain käyttööni heidän yrityksensä oman PowerPoint-esityspohjan. Päädyin käyttämään Microsoft Office-ohjelmistoja, koska tiesin Savas-Säätiöllä olevan nämä ohjelmat käytössä. Ohjelmat olisivat työntekijöille tuttuja käyttää ja materiaalin päivittäminen olisi tulevaisuudessa helppoa.

Olin luonnosvaiheessa yhteydessä työelämän ohjaajaan, jolta kysyin toivetta materiaalin alustasta. Hän koki PowerPointin olevan heille toimivampi ja tumpi ratkaisu, jolloin päädyin käyttämään tätä ohjelmaa materiaalin valmistukseen. Etuna toki oli myös se, että heillä oli käytössä valmis pohja, jolle materiaali rakentui. Materiaalista tuli yksi osa heidän käytössään olevaa viestintämateriaalia.

Teknisesti tavoitteeni oli käyttää tekniikkaa, joka on kaikilla arkikäytössä. Yhtenä toiveena haastattelussa nousi materiaalin helppous, jolloin PowerPoint-esityksen muokattavuus ja päivittäminen puolsi ohjelman valintaa. Tämän lisäksi PowerPoint-sovelluksen tallennusmuodot esitysmuotoiseksi tai pdf-muotoon olivat helppoja tehdä. Pdf-tiedosto on myös helppo käyttää arjessa eri mobiililaitteilla.

11.4 Materiaalin viimeistely

Viimeistelyvaiheessa, syklin kolmannella kierroksella, kävin läpi saadut palautteet ja vertasin sitä materiaalin sisältöön, haastattelun teemoihin sekä havainnointipäiväkirjaan. Palautteen perusteella hioin materiaalia niin sisällöllisesti, kielellisesti kuin ulkonäköllisesti. Tein sosiaaliseen tarinaan liittyvän kysymysliskan selkeämmäksi, jotta se auttaa sosiaalisten tarinoiden tekemisessä sekä lisäsin PECS-menetelmään vielä lisää konkreettisia esimerkkejä havainnoinnin perusteella.

Kävin läpi sivun kerrallaan ja katsoin, että jokainen otsikko oli samankokoisella ja -näköisellä fontilla tehty. Kävin läpi sivujen asetellut ja tasasin ne yhteneväiseksi otsikkoon nähden. Tavoitteeni oli saada materiaalista yhteneväinen ja helposti luettava.

Kävin läpi vielä materiaalin läpi kielellisestä näkökulmasta. Hioin sanamuotoja ja esitystapaani. Tarkastin käyttämäni lähdeviittaukset ja linkkien toimivuuden.

Tarkastin myös, että kuvat ja niihin viittaavat nuolet osoittavat oikeisiin paikkoihin ja ettei kuvissa näy mitään salattavaa tietoa.

Tämän jälkeen laitoin materiaalin vielä uudelleen sekä toimintakeskuksen työntekijöille että työelämäohjaajalleni. Pyysin heiltä vielä viimeisiä kommentteja ja työelämäohjaajalta hyväksynnän materiaalille. Viimeistellyn version lähetin työelämäedustajalle sekä muokattavassa ppt-esitysmuodossa että julkaistavassa pdf-muodossa.

12 PROSESSIN POHDINTA

Tutkimuksellisen kehittämistyön toteutin vuorovaikutuksen perehdytysmateriaalin muodossa autismikuntoutuksen ammattilaisille. Materiaali tehtiin yhteistyössä Savas-Säätiön kanssa. Materiaalin tavoitteena oli toimia ensitietopakettina uudelle työntekijälle vuorovaikutuksesta sekä kommunikaatiosta autismitutkijan asiakkaiden kanssa työskennellessä. Materiaalia kehitettiin työyhteisölle sopivaksi prosessin aikana.

Haasteen opinnäytetyölle toi vallitse covid-19-epidemia, joka levisi Suomeen maaliskuussa 2020. Epidemia sulki mahdollisuuden tavata toimintakeskuksen työntekijät yhdessä paikassa samaan aikaan. Tämän vuoksi muokkasimme teemahaastattelun toteutuksen etähaastatteluksi Microsoft Teams -yhteydellä toteuttavaksi. Kehittely vaihe vei aikaa enemmän kuin olin siihen aikatauluttanut, koska kokosin samalla teoreettista viitekehystä. Materiaalin kehittäminen ja teoreettisen viitekehysten rakentaminen samanaikaisesti oli oikea ratkaisu. Kehittämisvaiheessa suorittamani syventävä harjoittelu toimintakeskuksessa ja siellä tehty osallistuva havainnointi opinnäytetyön materiaalin rakentumista. Teoria ja materiaali tukivat sisällöllisesti toinen toisiaan.

Savas-Säätiön kanssa yhteistyö sujui erittäin hyvin. Alusta alkaen tehtiin töitä avoimesti keskustellen ja minulla oli tunne, että työhöni luotetaan. Työyhteisö otti kehittämistyön hyvin vastaan ja osallistui siihen motivoituneesti. Yhteistyö työelämän ohjaajan ja toimintakeskuksen ohjaajien kanssa oli rakentavaa ja avointa. He olivat motivoituneita osallistumaan kehittämiseen työn erivaiheissa ja sain käyttää heidän ammattitaitoaan hyväksi niin tutkimus-, kehittämis- kuin palautevaiheessakin.

Materiaalista tuli toimiva kokonaisuus, josta sain positiivista palautetta. Toimintakeskuksen työntekijöiden mielestä asiat oli materiaaliin hyvin tiivistetty ja heidän toiveensa oli kuultu. Erityisesti he tykkäsivät asiakkaiden omista sivuista. Mielestäni materiaalista tuli laaja, helposti muokattava ja selkeä kokonaisuus. Olen erityisen tyytyväinen siihen, että työntekijöiden mielestä pystyin materiaaliin sisällyttämään heidän tarpeensa ja toiveensa.

Materiaalin tekninen muoto muotoutui tilaajan toivomaksi, joka oli mielestäni juuri oikea ratkaisu. Opinnäytetyön tekijänä visioin ulkoasua pitkään, mutta todellisuudessa käytettävyys oli merkitsevä tekijä ulkoasun valinnassa. Uskon, että juuri käytettävyyden näkökulma määrittelee sen, miten materiaali otetaan käyttöön. Hieno ja visuaalinen materiaali, jonka ohjelmisto on tuntematon, jää arjessa käyttämättä. Materiaalista muotoutui tilaajan organisaation muun viestintämateriaalin kanssa saman näköinen, jolloin sitä myös luonteva käyttää.

Koen, että pystyin työssäni yhdistämään tutkimuksellisen kehittämistyön prosessin arjen työvälineen kehittämiseen. Pystyin haastamaan itseäni ja omaa ammattitaitoa ja tuottamaan materiaalin, josta uskon olevan arjessa hyötyä tilaajataholla. Toivon, että materiaalia voi myös helposti jalostaa muiden tilaajaorganisaation toimipaikkojen käyttöön.

12.1 Eettisyys ja luotettavuus

Opinnäytetyössäni noudatin Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) hyviä tieteellisiä käytäntöjä sekä ihmistieteiden eettisiä periaatteita. Perehdyin aiheeseen huolellisesti ja toimin työtäni tehdessä eettisesti ja objektiivisesti. Olen ollut työssäni avoin ja rehellinen (Tutkimustieteellinen neuvottelukunta, 2012) ja kunnioitan tutkittavieni itsemääräämisoikeutta ja ihmisyyttä (Tutkimustieteellinen neuvottelukunta, 2019).

Kehittämistyön luotettavuutta arvioitaessa Kanasen (2014, 134–135) mukaan on tärkeintä dokumentaatio, jonka mukaan kehittämistyö pystyttäisiin toistamaan. Tämän lisäksi kehittämistyötä arvioidessa voidaan arvioida työn objektiivisuutta. Olen pyrkinyt tässä raportissa dokumentoimaan kehittämistyön niin

tarkasti kuin se on mahdollista tutkimuksen anonymisyyden kuin yrityssalaisuuksien näkökulmasta. Olen työssäni pyrkinyt huomioimaan objektiivisesti haastattelun tulokset, tilaajatahon toiveet ja tarpeet sekä olemassa olevan teorian tiedon.

Kananen (2012, 157) toteaa, että kehittämistyön arvioinnissa arvioidaan kehittämistyön tavoitteiden toteutumista. Tavoitteenani oli tuottaa esitietomateriaali vuorovaikutuksesta ja kommunikaatiosta autismikirjon asiakkaiden kanssa työskenteleville ohjaajille. Tavoite oli käyttäjälähtöinen ja materiaali täyttää asetetut tavoitteet.

12.2 Työn hyödynnettävyys toimeksiantajalle

Kehittämistutkimuksen hyöty näkyy työn kohteen konkreettisen materiaalin käytöllä toimeksiantajan arjessa. Kehittämistutkimuksen tuotos sopii siihen työyhteisöön, johon se on kehitetty. Sen prosessista voi oppia ja sitä voi toistaa, kun asiaa käsitellään yleisesti. Tällöin samankaltaiset yksiköt voivat hyötyä. (Kananen 2012, 42–44.)

Materiaali toimii paitsi perehdytysmateriaalina uudelle työntekijälle, toimii se myös materiaalina työntekijälle, joka vaihtaa työpistettä tai asiakasryhmää. Tämä lisäksi työntekijä voi palata materiaaliin, jos hän päivittää tai käyttää itselleen uutta kommunikaatiosovellusta.

Materiaali on myös tilaajaorganisaatiossa mahdollisuus ottaa käyttöön muissa yksiköissä muokkaamalla sitä toimipaikan käytänteet ja asiakastiedot päivittämällä.

12.3 Oma ammatillinen kasvu ja jatkokehittämisehdotukset

Kehittämistyön aihetta pohtiessani halusin tarttua työhön, jossa voisin yhdistää jo kerättyä ammattitaitoni ja ammattikorkeakoulussa saamani koulutusta. Kommunikaation ammattilaisena oli luontevaa suunnata opinnäytetyö vuorovaikutuksen ja kommunikaation piiriin. Tässä työssä pääsin testaamaan omat tietotaitoni puhetta tukevista jo korvaavista kommunikaatiomenetelmistä ja autismituntoutuksesta. Pääsin myös yhdistämään kokemukseni sekä teoriaopintoni perehdyttämisprosessista. Teoriaa ja materiaalia oli opettavaista työstää

yhdessä työelämän kanssa, koska tällöin haastattelusta ja työelämäkumppanilta saadut tiedot sai tukea teoriasta. Tällä tavalla sain materiaaliin sekä käytäntöä että tutkimuksellista tietoutta. Samaan aikaan tehty osallistuva havainnointi syventävän harjoittelun yhteydessä päivätoiminnassa antoi myös konkreettista tietoa kommunikaation ja vuorovaikutuksen merkityksestä asiakkaalle ja hänen kuntouttamiselleen.

Työni oli alusta loppuun mielenkiintoinen, joka piti motivaatiota yllä, vaikka haasteita matkaan teki sekä covid-19-epidemia että tämän poikkeusajan työn, opiskelun ja vapaa-ajan yhteensovittaminen. Työhön oli aina kiinnostavaa palata ja kehittämistyön syklinen eteneminen antoi aina lisää motivaatiota työn edistämiseen.

Teknisesti haaveilin ideointi- ja suunnitteluvaiheessa teknologian vahvasta hyötykäyttämistä. Teemahaastattelun pohjalta ja työelämästä saadun palautteen mukaan pidin tekniikan yksinkertaisena, joka lisää materiaalin käytettävyyttä. Hyvänä oppina tässä työssä on ollut itselle se, että sisältö tulee aina ennen teknisiä tai muodollisia hienouksia. Materiaali tehtiin organisaatiolla jo olemassa oleviin ohjelmiin, jolloin sen muokkaaminen jatkossa on helppoa.

Tämän kaltainen opinnäytetyö on erittäin opettavainen ja haastava. Jatkotutkimusideana tätä voisi jatkaa muihin perehdytyksen osa-alueisiin toimintakeskuksessa. Perehdytyksen onnistumisesta ja haasteista voisi tehdä myös laadullisen tutkimuksen esimerkiksi organisaation kesätyöntekijöiden keskuudessa. Kehittämistyönä voisi luoda jatkossa perehdytysmateriaalin teemoista asiakkaille arviointi- ja seurantatyökalun, jolla asiakkaan vuorovaikutuksen ja kommunikaation kehitystä voisi seurata ja arvioida.

LÄHTEET

- American Psychiatric Association. 2018. What is Autism Spectrum Disorder? www-sivut. Saatavissa: <https://www.psychiatry.org/patients-families/autism/what-is-autism-spectrum-disorder> [viitattu 5.10.2020].
- Arvio, M. 2011. Monitekijäiset kehitysvammaoireyhtymät. Teoksessa: Arvio, M & Aaltonen, S. 2011. Kehitysvammaisen potilaana. Helsinki: Duodecim.
- Autismiliitto. 2020. Kuntoutuminen. www-sivut. Saatavissa: <https://www.autismiliitto.fi/autismikirjo/autismi/kuntoutuminen> [viitattu 5.10.2020].
- Eklund, A. 2018. Tervetuloa meille! Uuden työntekijän perehdytys. Helsinki: Grano Oy.
- Elsahar, Y., Hu, S., Bouazza-Maraouf, K., Kerr, D. & Mansor, a. 2019. Augmentative and Alternative Communication (AAC) Advances: A Review of Configurations fo Individuals with a Speech Disablity. www-dokumentti. Saatavissa: <https://www.mdpi.com/1424-8220/19/8/1911/htm> [viitattu 10.10.2020].
- Heikkinen, S. 2020. Ohjaaja. Henkilökohtainen tiedonanto. 24.2.2020. Savas-Säätiö sr.
- Hietala, H., Kaivanto, K. & Valvisto, E. 2017. Esimiehen käsikirja 2017. Helsinki: Alma Talent.
- Hirjärvi, S., Remes, P. & Saavaara, P. 1997. Tutkija kirjoita. 16-17. painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Honkalampi-säätiö. 2013. Sosiaaliset tarinat. www-sivut. Saatavissa: <http://www.sensonet.fi/sosiaaliset+tarinat/> [Viitattu 1.10.2020].
- Huuhtanen, K. 2011a. Avuisteinen kommunikointi. Teoksessa: Huuhtanen, K. (toim.) 2011. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry. 48-83.
- Huuhtanen, K. 2011b. Ei-avusteinen kommunikointi. Teoksessa: Huuhtanen, K. (toim.) 2011. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry. 26-47.
- Huuhtanen, K. 2011c. Kommunikointi. Teoksessa: Huuhtanen, K. (toim.) 2011. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry. 11-25.
- Hämäläinen, P. & Haapala, M. 2019. Sosiaalinen kommunikaatio – taitojen kartoittaminen ja kuntoutus. Teoksessa: Timonen, T. & Hämäläinen, P. (toim.) 2019. Autismin kirjon kuntoutusmenetelmät. Jyväskylä: PS-Kustannus. 181-244.
- Ikonen, T, Karjala, M., Kortelainen, S., Mäkelä, M., Nevalainen, M., Oksala, L., Ruusuvoori, S., Roponen, T., Salmi, K. & Suvanto, E. 2015. Autismikäsikirja

2.0. Mäntsälä: Eteva kuntayhtymä. Saatavissa: <https://www.eteva.fi/globalassets/tiedostot/tiedostot---eteva/oppaat-ja-julkaisut/autismikasikirja-2.0.pdf> [Viitattu 1.10.2020].

Jantunen, T. 2003. Johdatus suomalaisen viittomakielen rakenteeseen. Helsinki: Finn Lectura.

Kananen, J. 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä. Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kananen, J. 2014. Toimintatutkimus kehittämistutkimuksen muotona. Miten kirjoitan toimintatutkimuksen opinnäytetyönä? Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kauppila, R. 2006. Vuorovaikutus ja sosiaaliset taidot. Vuorovaikutusopas opettajille ja opiskelijoille. 2. painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kerola, K., Kujanpää, S. & Timonen, T. 2019. Autismin kirjon ja kuntoutus. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Kent-Walsh, J. & McNaughton, D. 2005. Communication partner instruction in AAC: Present practices and future directions. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/07434610400006646?needAccess=true> [Viitattu 1.10.2020].

Kirjalainen, K. 2020. Projektikoordinaattori. Henkilökohtainen tiedonanto. 10.11.2020. Savas-Säätiö sr.

Koskentausta, T., Koski, A. & Tani, P. 2018. Aikuisen autismikirjon häiriö. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://researchportal.helsinki.fi/en/publications/aikuisen-autismikirjon-h%C3%A4iri%C3%B6> [viitattu 8.2.2020].

Kupias, P. & Peltola, R. 2009. Perehdyttämisen pelikentällä. Helsinki: Oy Yliopistokustannus, HYY Yhtymä.

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta. 23.6.1977/519. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1977/19770519> [Viitattu 30.10.2020].

Laki Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. 22.9.2000/812 Saatavissa: <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812#L2P8> [10.10.2020].

Laki vammaisuuden perustella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista. 3.4.1987/380. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1987/19870380> [Viitattu 30.10.2020].

Launonen, K. 2007. Vuorovaikutus. Kehitys, riskit ja tukeminen kuntoutuksen keinoin. Jyväskylä: Gummerrus Oy.

Lempinen, K. 2018. Tapaustutkimus vaikeasti autistisen ja kehitysvammaisen henkilön kuntoutusprosessista systeemiteoreettisesta näkökulmasta. ProGradu-tutkielma. Lapin Yliopisto. Saatavissa: <https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/63599> [Viitattu 10.2.2020].

Manninen, P. 2011. Autistisella henkilöllä on asiaa – Spontaanikommunikoinnin kehittäminen ja tukeminen. Teoksessa HUUHTANEN, K. (toim.) 2011. Puheetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry. 108–112.

MANNION, A & LEADER, G. 2013. Comorbidity in autism spectrum disorder: A literature review. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://aran.library.nuigalway.ie/bitstream/handle/10379/7410/Mannion_%26_Leader_%282013b%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y [Viitattu 5.10.2020].

Mikkola, P. 2019. Miten selvittää uusien työntekijöiden osaamista? Tarkastelussa kysymys-vastaus-toiminta luentomuotoisessa perehdytyksessä. Saatavissa: <https://journal.fi/tyoelamantutkimus/article/view/87105/46029> [viitattu 2.2.2020].

National Institute of Mental Health. 2020. Autism Spectrum Disorder. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.nimh.nih.gov/health/topics/autism-spectrum-disorders-asd/index.shtml> [viitattu 5.10.2020].

Papunet. 2020a. Tietoa puhevammaisuudesta. Muu viittomakommunikaatio. www-sivut. Saatavissa: <https://papunet.net/tietoa/muu-viittomakommunikaatio> [Viitattu 1.10.2020].

Papunet. 2020b. Tietoa puhevammaisuudesta. Tukiviittomat kommunikoinnissa. www-sivut. Saatavissa: <https://papunet.net/tietoa/tukiviittomat-kommunikoinnissa> [Viitattu 1.10.2020].

Penttilä, O. 2019. Käyttäytymisen vahvistaminen autismin kirjon henkilöiden kuntoutus- ja opetusohjelmissa. Teoksessa: TIMONEN, T. & HÄMÄLÄINEN, P. (toim.) 2019. Autismin kirjon kuntoutusmenetelmät. Jyväskylä: PS-Kustannus. 135–155.

Routio, P. 2007. Toeteava havainnointi ja koe. www-dokumentti. Saatavissa: <http://www2.uiah.fi/projects/metodi/062.htm> [Viitattu 20.1.2021].

Savas-Säätiö sr. 2019a. Katajamäen toimintakeskus, pdf-tiedosto. Saatavissa: <http://www.savas.fi/fi/paivatoiminta/toimintakeskukset/toiminta-mikkeli/katajamäen-toimintakeskus/> [Viitattu 7.5.2020].

Savas-Säätiö sr. 2020. Toimintakeskukset. www-dokumentti. Saatavissa: <https://www.savas.fi/fi/paivatoiminta/#toimintakeskukset> [Viitattu 7.5.2020].

Savas-Säätiö sr. 2019b. Vuosikirja 2019. PDF-tiedosto. Saatavissa: http://www.savas.fi/userfiles/file/esitteet_ja_oppaat/savas_vuosikirja_A4_2019_web.pdf [Viitattu 7.5.2020].

Socada, L. 2020. Autismin kirjon häiriöt. Duodecim terveyskirjasto. Saatavissa: https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00355 [17.11.2020].

Stevanovic, M. & Koskinen, E. 2018. Sosiaalinen vuorovaikutus autismin kirjon häiriössä – keskustelututkimuksen näkökulma. PDF-julkaisu. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/264096> [Viitattu 8.2.2020].

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. 2020. Päivätoiminta. Vammaispalvelun käsikirja. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/paivatoiminta> [Viitattu 1.12.2020].

Tetzchner, S. & Martinsen, H. 2000. Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin. Helsinki: Kehitysvammaliitto.

Timonen, T. 2019. Autismissa esiintyvät ongelmakokonaisuudet. Teoksessa: Timonen, t., Castrén, M. & Ärölä-Dithapo, M. 2019. Autismikirjo. Tausta Diagnostiikka ja Tutkimus. Jyväskylä: PS-Kustannus. 66–73.

Timonen, T & Castrén, M. 2019. Autismin kirjon esiintyvyys. Teoksessa: Timonen, t., Castrén, M. & Ärölä-Dithapo, M. 2019. Autismikirjo. Tausta Diagnostiikka ja Tutkimus. Jyväskylä: PS-Kustannus. 49–54.

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampere University Press.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja loukkausepäilyjen käsittely Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. PDF-tiedosto. Saatavissa https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf [Viitattu 5.2.2020].

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. PDF-tiedosto. Saatavissa: https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf [Viitattu 5.2.2020].

Työsopimuslaki 26.1.2005/55. Saatavissa <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2001/20010055#L2P1> [Viitattu 1.2.2020].

Työturvallisuuslaki 23.8.2002/738. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020738> [Viitattu 1.2.2020].

Vermeule, P. 2012. Autismi ja kontekstisokeus. Helsinki: Autismisäätiö

Vihantavaara, E. 2015. Autististen lasten vanhempien kokemuksia perheen saamasta tuesta. Pro gradu-tutkielma. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/96811/GRADU-1426777263.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [Viitattu 8.10.2020].

Yleissopimus vammaisen henkilön oikeuksista. 27/2016. Saatavissa: https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2016/20160027/20160027_2#idp446115312 [14.10.2020].

Ylätupa, M., Huutonen, K., Ohtonen, M. & Roisko, E. 2011. Kommunikoinnin tekniset apuvälineet. Teoksessa: Huutonen, K. (toim.) 2011. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry. 84–91

TUTKIMUSLUPAHAKEMUS

1

VERSIO: 1.0/19.4.2011
 Laatiija: SK
 Hyväksyjä: JH, SK

Tutkimusluvan hakija/hakijat	Nimi	JANNA KUKKONEN	Nimi
	Osoite	JADEPOLKU 5, 50500 MLLI	Osoite
	Sähköposti/puhelin	Jannakukkona.kukkonen@gmail.com 0502818515	Sähköposti/puhelin
	Suoritettava tutkinto	SOSIONOMI ANK	Suoritettava tutkinto
Tutkimuksen ohjaaja/oppilaitos	EIVA KARIJALAINEN KAARKKOIS-SUOMEN AMMATIKURSSIKOOLU		
Tutkimus	Tutkimuksen nimi ja aihe (lyhyt kuvaus) <i>Perheystymateriaali päivätoiminta-kotikunnan</i>		
	ENSITIEDO VUOKROVAIKUTUKSESTA AUTISMIOHJAUksesta		
	Tutkimussuunnitelman hyväksymispäivämäärä oppilaitoksessa 18.2.2020		
	Pääasiallinen tutkimusmenetelmä (rastita yksi vaihtoehto) ☐ kysely ☒ haastattelut ☐ asiakirja-/tilastoanalyysi ☐ koeasetelma ☐ havainnointi ☐ muu, mikä		
	Aineiston suunniteltu keruu-aika alkaa	päättyy	Tutkimuksen arvioitu valmistumisaika (pvm)
Tutkimussuunnitelman julkisuus	☐ Savon Vammauskeskus sääntö saa antaa tutkimussuunnitelmaa koskevia tietoja ulkopuolisille ☐ Tutkimussuunnitelmasta ei saa antaa tietoja ulkopuolisille		
Asiakirjatiedot, joihin tässä tutkimuksessa haetaan lupaa	Tarvittavat sosiaali- ja terveydenhuollon salassa pidettävät asiakirjatiedot, mitä tietoja ja mistä		
	Sosiaali- ja terveydenhuollon salassa pidettävien asiakasasiakirjojen käyttäminen tutkimuksessa edellyttää tutkimuksessa olevien asiakkaiden kotikunnan lupaa. Lupa ☐ on myönnetty (oheista liitteeksi).		
Tutkimusaineiston suojaus, arkistointi ja hävittäminen	Salassa pidettävän tiedon käsittely, suojaus, käytön valvonta, hävittäminen <u>Tutkimusaineiston suojaus luvaton käsittelyä vastaan:</u> Tutkimuksen toteuttajan tulee kaikissa henkilötietojen käsittelyn vaiheissa huolehtia siitä, ettei rekisteröityjen yksityisyyttä perusteettomasti vaaranneta. Tunnistietojen mukana oleminen edellyttää perusteita niiden säilyttämiselle sekä tiedon henkilöstä, joka vastaa rekisterinpidosta ja sen laillisuudesta. <u>Manuaalisen ja sähköisesti käsiteltävän aineiston suojaus:</u> • tutkimuksen toteuttajan rekisterinpitäjänä huolehdittava tutkimusrekisterin käytön valvonnasta ja rekisterin suojauksesta henkilötietolain mukaisesti • manuaaliset rekisterit säilytettävä asianmukaisissa tiloissa ja sähköisesti ylläpidetyt tutkimusrekisterit on suojattava esim. käyttäjätunnuksin ja salasanoin • tutkimusrekisterin käyttö sallittu vain luvan saaneille. <u>Tutkimusaineiston hävittäminen/arkistointi:</u> Kun henkilötiedot eivät enää ole tarpeen tutkimuksen suorittamiseksi tai sen tulosten varmistamiseksi, henkilörekisteri tulee joko hävittää, siirtää arkistoitavaksi tai muuttaa anonyymiin muotoon.		

VERSIO: 1.0/19.4.2011
Laatija: SK
Hyväksyjä: JH, SK

Lupahakemuksen liitteet	☒ Tutkimussuunnitelma ☐ Mallit yhteydenotto- ja informaatiokirjeestä sekä suostumusasiakirjasta <i>Kun tutkimuksessa käsitellään henkilötietoja, tulee käsittelyn tapahtua kyseisen henkilön tai hänen laillisen edustajansa suostumuksella. Tutkittaville on informoitava ymmärrettävällä tavalla tutkimuksesta ja hänen tietojensa käyttämisestä siinä.</i> ☐ Muut liitteet, mitkä
Yhteydenotot	Onko käyty ennalta keskustelua tutkimuksen tekemisestä säätiön edustajan kanssa. Kenen kanssa, milloin ja mitä sovittu? <i>KATJA KIRJALAINEN, opinnäytetyöaika saatu säätiöltä</i>
Lupahakijan/hakijoiden sitoumukset ja allekirjoitukset	Sitoudun siihen, että minulla ei ole oikeutta luovuttaa saamiani salassa pidettäviä tietoja sivullisille eikä käyttää niitä muuhun tarkoitukseen kuin mihin tutkimuslupa on myönnetty. Luovutan sähköisesti valmiista tutkimusraportista yhden kappaleen (tai paperiversiokopion) korvauksena Savon Vammaisasuntosäätiölle.
Päiväys	Allekirjoitus ja nimen selvennys <i>19.2.2020</i> <i>SARINA KUKKONEN</i>
Päiväys	Allekirjoitus ja nimen selvennys
Päiväys	Allekirjoitus ja nimen selvennys

Tutkimuslupahakemus toimitetaan kirjeitse allekirjoitettuna: Savon Vammaisasuntosäätiö
Palvelujohtaja Sari Kokkonen
Vuorikatu 26 A, 2. krs
70100 KUOPIO

PÄÄTÖS	☒ Hakijalle/hakijoille myönnetään tutkimuslupa
LISÄTIEDOT	
Päiväys	Allekirjoitus ja nimen selvennys <i>10.3.2020</i> <i>Sari Kokkonen</i>

Teemahaastattelun runko

Teemahaastattelussa pyrin selvittämään perehdyttämisen nykykäytänteet sekä haastavat tilanteen, joita työntekijät vuorovaikutuksen näkökulmasta kohtaavat.

Teemat:

- Nykyhetken perehdytyskäytäntö
- Perehdytyksen sisältö vuorovaikutuksen näkökulmasta
- Haastavat vuorovaikutustilanteet työssä
- Vuorovaikutuksen erityispiirteet työssä
- Tulevan materiaalin tarpeet

Syklinen kehittämismalli ja sen eteneminen tässä työssä

